

Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye Uygulamasında Suç Önleme Stratejileri

Kazım Seyhan*
M. Bedri Eryılmaz**

Giriş

Suçtan arındırılmış bir toplum bulmak veya oluşturmak imkânsızdır. Her toplumda, o toplumun büyük çoğunluğunca hoş karşılanmayan ve suç olarak nitelenen davranışları sergileyen kimseler olacaktır. Yapılması gereken, bu kimseleri suça iten sebepleri mümkün olduğunca yok etmek suretiyle veya başka yollarla suçların sayısını azaltmak ve toplumu herkes için daha yaşanılır hale getirmektir. O halde, suç ve onu önleme veya azaltma çabaları, insanlar sosyal müesseseler oluşturmaya çalıştıkları müddetçe var olmuştur ve bundan sonra da var olmaya devam edecektir.

Suçü önleme/azaltma çabaları, tarihî olarak en başta emniyet teşkilâtlarının vazifesi olarak gözükmektedir. Modern mânâda ilk emniyet teşkilâtı, 1829 senesinde İngiltere'nin başşehri Londra'da kurulan Londra Metropolitan Polis Gücü'dür. Söz konusu teşkilâtı kuran hukukî metin yani Metropolitan Polis Kanunu, polisin temel görevi olarak suçların önlenmesine özel vurgu yapmaktadır. Teşkilât tarafından

yayınlanan İlk Emir şu ifadelere yer vermektedir (NCPI, 1978: 2-4):

“Şurası en başta bilinmelidir ki, ulaşılması gereken temel hedef suçun önlenmesidir. Polisin bütün gayreti bu temel hedefe yönlendirilmelidir. ... Suçun yokluğu, polisin tam verimliliğinin en mühim delili olarak değerlendirilecektir.”¹

Suçun önlenmesine ilk yıllarda verilen bu önem maalesef uzun müddet devam etmemiştir. İşlenmiş suçların tâkibi, kamu düzeninin temini ve faillerin yakalanmaları işleri polisi zamanla artarak daha fazla meşgul etmeye başlamıştır. Suçun önlenmesini en mühim hedef olarak gören anlayış, yavaş yavaş gücünü kaybetmiş ve bizzat polisin, kendi temel rolünü işlenmiş suçların aydınlatılması (*law enforcement*) olarak gördüğü süreç on dokuzuncu asır sona ermeden tamamlanmıştır (Seyhan, 1994).

¹“It should be understood, at the outset, that the principal object to be attained is the prevention of crime. To this great end every effort of the police is to be directed. ... The absence of crime will be considered the best proof of the complete efficiency of the police.”

Bu yeni süreçte, teori ve uygulamadaki polislik siyaseti, suç önlemeye değil aydınlatmaya öncelik tanımıştır. Hukukun uygulanması üzerindeki bu ağır vurgu, polisin anlayış, kültür ve işi üzerinde önemli etkiler meydana getirmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki polisliğin yakın tarihi, –en azından kısmen– “suçların bilim ve teknoloji yardımıyla aydınlatılması” olarak tarif olunabilir. Zira, bilimsel keşif ve icatların suçların aydınlatılması (hukukun uygulanması) prosedürüne uygulanması hususunda zikre değer ilerlemeler kaydedilmiştir. Polis, sosyal ve tabii bilimlerdeki yeni ilerlemeler tarafından sağlanan imkân ve kolaylıkları, suç faillerini yakalamak, onlar aleyhine delil toplamak ve böylece suçları aydınlatmak için kullanmıştır. Bu imkân ve kolaylıklar bilhassa ciddi suçlarla ilgili davalarda kullanılmıştır. Fakat, aydınlatılan suç olaylarının büyük çoğunluğunda bilimsel delillerin hiç bir rol oynamadığı veya çok az bir rol oynadığı kabul edilmelidir. Bununla beraber bu gelişmeler, ceza adaleti sisteminin sahip olduğu kaynakların neredeyse tamamının hukuku uygulama (*law enforcement*) ve cezalandırma fonksiyonuna yönlendirildiği mevcut yerleşik durumu teşvik etmiş ve daha da geliştirmiştir (*op. cit.*).

Ancak, suçun aydınlatılmasına verilen önem yakın zamanlarda tenkit edilmeye başlanmıştır. Bazı polis âmirleri de dahil olmak üzere, konuyla ilgilenen pek çok fikir sahipleri, kaynakların reaktif polisliğe yönlendirilmesinin doğru bir çözüm olmadığını farkına varmış gözükmektedirler. Mevcut kaynakların büyük bölümü ceza hukukunun uygulanması (suçların aydınlatılması) için harcanmasına rağmen suç oranlarının artmaya devam etmesi, teorisyen ve uygulayıcıların ceza adaleti sisteminin mevcut işleyiş tarzına olan

itimadını sarsmıştır. Suçların oranlarında ve ciddiyetlerindeki artışlar, araştırmacılar ile resmî siyaset yapıcı ve uygulayıcılarını, suçları önlemek veya azaltmak gayesine yönelik daha etkili tedbirler arayışına yöneltmiştir. Böylece, aydınlatma sürecinin güçlü önleyici gayretlerle desteklenmesi gerektiği yollu görüşler ön plana çıkmaya başlamıştır. Suçların aydınlatılması ve suç faillerinin derdest edilmesi faaliyetlerinin devam etmesi gerektiği açıktır. Bir şahıs öldürüldüğünde, bir çocuk kaçırıldığında veya bir banka soyulduğunda hemen harekete geçilerek ceza adaleti sistemi usullerinin işletilmesi gerektiği aşikârdır. Fakat aydınlatma prosedürünün tek başına suçları azaltmaya ve beşerî hayat sahalarını daha emniyetli hale dönüştürmeye yetmediği de görülmektedir. Amerikalı emniyet müdürü ve polis müşaviri August Wollmer “Hayatımı hukukun uygulanması uğrunda harcadım. Bu [yol] ... problemi çözmemiştir ve önleyici tedbirlerle desteklenmediği müddetçe de çözmeyecektir”² demiştir (Leonard, 1967: 84). ABD’de 1986 tarihli Organize Suçlar Hakkında Başkanlık Komisyonu’na riyaset eden bir federal hâkimin sözü de aynı doğrultudadır: “Hukukun uygulanması son kertesine kadar sinanmış, fakat kabul edelim ki işe yaramamıştır”³ (Bright, 1991: 63).

Diğer taraftan, suçun önlenmesi hususunda, fertler de dahil olmak üzere her kurum önemli roller oynama potansiyeline sahiptir. Bu mevzu, fertler, aile, mahalle komşuları, okul, dinî müesseseler, gönüllü kuruluşlar, merkezî hükûmet, belediyeler, emniyet teşkilâtı ve bütün toplumun koordine edilmiş gayretlerine muhtaçtır.

² “I have spent my life enforcing the laws. It ... has not, nor will it ever, solve the problem unless it is supplemented by preventive measures.”

³ “Law enforcement has been tested to the utmost, but let’s face it, it just hasn’t worked.”

Eğer bu sosyal müesseseler başarısız olmuşlarsa, mahkûmiyet ve cezalandırmayı getirecek bir tutuklama yapmaları için kolluğu çağırma ve ardından da suçlu davranışta harikulâde bir değişiklik ummakta fazla bir mânâ olmasa gerektir (Seyhan, 1994). Araştırmalar, ceza adaleti sisteminin mahpusları ıslah edecek çarelere sahip olmadığını göstermekten öte, daha katmerli kanunsuzlar haline dönüştürme ihtimalinin daha yüksek olduğunu iddia etmektedirler (Martinson, 1974: 25; Mathiesen, 1990: 47). O halde suçun önlenmesi, aydınlatılması kadar ciddiye alınmalıdır. Faillere bir suçlu kariyeri oluşturmadan, mağdurlara da mağduriyete uğramadan yardım etmeye çalışmanın daha mantıklı olduğu aşikârdır.

Bu araştırmada, gelişmiş ülkeler uygulamasında rastlanan suç önleme stratejileri tanıtılmaya çalışılacaktır. Benzer çalışmaların Türkiye’de de hukuk, kolluk, sosyal hizmetler ve ilgili diğer kurumların uygulayıcıları tarafından başlatılmasına zemin hazırlamaya gayret etmek, araştırmanın diğer bir gayesidir.

1. Suçun Önlenmesi Kavramı

Suç, toplum menfaatlerini ihlâl eden ve bu sebeple ceza kanunlarında tarif olunarak kendilerine ceza tertip edilen fiillerdir. Burada suçun hukukî tanımını esas almış bulunmaktayız. Buna sosyolojide “hukukî uzlaşma yaklaşımı” (*legal consensus approach*) denilmektedir. Sosyolojide, suçun başka yaklaşımlara göre yapılmış tanımları da mevcuttur.

Suçun önlenmesi (*crime prevention*), ceza kanunlarında suç olarak tanımlanmış olan fiillerin, henüz işlenmeden önce engellenmesi için yapılan her tür faaliyetlerin bütünüdür (Seyhan, 2002a). Suçun

önlenmesi çalışmalarının sınırlarını belirlemek, yani hangi suçların kapsandığını tespit etmek kolay bir iş değildir. Beyaz yaka suçları ve şirket suçları “sahtekârlığın önlenmesi” (*fraud prevention*); taraftar şiddeti (holiganizm), sokak gösterilerinin kontrolden çıkması gibi olaylar da “düzensizliğin önlenmesi” (*disorder prevention*) başlığı altında ele alınmakta ve dar mânâda suçun önlenmesi içine girmemektedirler. Ancak suçun önlenmesi deyimi, çoğu zaman bunları da içine alacak şekilde geniş mânâda kullanılmaktadır. Ayrıca, çevre suçları, trafik suçları, cinsî suçlar ve devlete karşı işlenen suçlar şu ana kadar gelişmiş ülkelerde suçun önlenmesi projeleri içine dahil edilmemişlerdir. Buna karşılık, şahsa veya mala karşı işlenen suçlar, meselâ ev hırsızlığı, oto hırsızlığı, otodan hırsızlık, gasp, kapkaççılık, mala zarar verme (nâsi ızrar), kavga ve müessir fiil suçları sıklıkla; okuldan kaçma, aile içi şiddet ve alkolizm ise nadiren suç önleme projelerine konu olmuşlardır. Türkiye’de ise, şu ana kadar en fazla önleme gayeli reklâm kampanyalarına konu olan suç, trafik kazalarına sebep olan ihlâllerdir (özellikle aşırı hız) denilebilir. Bir fiilin önleme projesine konu olması için mutlaka suç teşkil etmesi gerekmemektedir. Okula devamsızlık, alkolizm, uyuşturucu bağımlılığı, düzensiz davranış gibi suça sebep olduğu bilinen fiiller de müdahale kapsamına alınabilmektedirler (*op. cit.*).

Uygulamada rastlanan suçun önlenmesi stratejilerini teorik bir çerçevede inceleme işini ilk olarak ABD’li kriminologlar Brantingham ve Faust (1976) yapmışlardır. Yazarlar suçun önlenmesi tekniklerinin tamamını üç grupta incelemektedirler: aslî (birinci), talî (ikinci) ve üçüncü önleme.

Aslî (birinci) *suç önleme*, gerçek ve potansiyel suçluları dikkate almadan suçun

meydana geldiği fizikî ve sosyal ortamda düzenlemeler yapmak suretiyle suç önleme çalışmalarını içine almaktadır. *Talî* (ikinci) *önleme*, potansiyel suçluların, yani ileride suç işleme ihtimali yüksek olan (riskli) kimselerin düzeltilmesine yönelik faaliyetleri ifade etmektedir. Suçun önlenmesinden daha ziyade suçluluğun önlenmesiyle ilgilenmektedir. *Üçüncü önleme* ise, mevcut suçluların (sabıkalıların) ıslahı (rehabilitasyon) ile ilgilenmektedir. Bu da, talî önleme gibi suçluluk üzerine odaklanmakta ve hapisane ve genel gözetim (*probasyon*) teşkilatları tarafından yürütülmektedir.

Bir diğer tasnif Tonry ve Farrington (1995) tarafından ortaya atılmıştır. Buna göre dört çeşit suç önleme metodu mevcuttur: 1) ceza hukukunun uygulanması (suçların aydınlatılması, suçluların cezalandırılması ve ıslahı), 2) gelişmeci suç önleme, 3) toplum temelli suç önleme ve 4) konum temelli suç önleme. Ancak adı geçen yazarlar hukukun uygulanmasını, kriminolojinin diğer ihtisas sahalarına (yani “suçun önlenmesi” yerine meselâ “ceza adaleti sistemi” alanına) bırakma niyetiyle dışarıda tutup diğer üç çeşit üzerinde yoğunlaşmaktadırlar.

Gelişmeci suç önleme ile, özellikle ferdin zihni ve ruhi gelişimi ile ilgili araştırmalar tarafından keşfedilmiş risk ve koruma faktörlerini hedef alarak fertteki suç işleme potansiyelinin gelişmesini önleme amacına yönelik olarak dizayn edilmiş müdahaleler kastedilmektedir. İleride suç işlemesi muhtemel (riskli) kimselerle ilgilenerek onların suçlu mesleğine girmelerini engellemeye çalışan talî önleme ile buradaki gelişmeci önleme arasında pek fark olmadığı söylenebilir.

Toplum temelli suç önleme ile, meskûn mahallerde suçluluğu etkileyen sosyal şartları değiştirmeye yönelik olarak dizayn edilmiş müdahaleler anlatılmaktadır. Bu kategori de, aslî önlemenin sosyal kanadına benzemektedir.

Son olarak, *konum temelli önleme* ile özellikle suç işleme fırsatlarını azaltıp failin hesaba katmak zorunda olduğu riskleri artırmak suretiyle suç olayının meydana gelmesini önlemeye yönelik olarak dizayn edilmiş müdahaleler kastedilmektedir. Burada anlatılmak istenen de, aslî önlemenin fizikî kanadıyla büyük oranda örtüşmektedir.

Yukarıda ele alınan tasniflerin her biri çeşitli açılardan tenkit edilmektedir (bkz. Seyhan, 2002a). Ayrıca, bu tasniflerden (ve burada ele alınmayan sair teorik tasniflerden) hiç biri uygulamada “aynen” kullanılmamaktadır. Suçun önlenmesi hususunda kendini görevli addeden polis, genel gözetim, sosyal hizmetler vb. gibi kurumlar tarafından gerçekleştirilen uygulamalarda, yukarıdaki tasniflerden Tonry ve Farrington’a ait olan tasnif kullanılmakta, ancak *gelişmeci suç önleme* ifadesi yerine daha ziyade *suçluluğun önlenmesi* ibaresi tercih edilmektedir. Bu sebeple Graham ve Bennett (1995), Avrupa ve Kuzey Amerika’da rastlanan suç önleme uygulamalarını konu edinen eserlerinde, suçun önlenmesini şu üç tip altında incelemektedirler: 1) konum temelli suç önleme (*situational crime prevention*), 2) suçluluğun önlenmesi (*criminality prevention*) veya sosyal suç önleme (*social crime prevention*) ve 3) toplum temelli suç önleme (*community crime prevention*). Bu makalede, gelişmiş ülkelerdeki suç önleme faaliyetleri incelenirken uygulamadaki üçlü tasnif esas alınacaktır.

Suçun önlenmesinin gayesi suçları tamamen yok etmek olamaz, çünkü bunu gerçekleştirmek imkânsızdır. Öyleyse gerçek gaye suçları sayı, şiddet ve ciddiyet itibariyle azaltmak, tam olarak ifade etmek gerekirse, toplum ve kolluk tarafından kabul edilebilir bir seviyeye düşürmektir. Bu gaye iki safhada gerçekleştirilmektedir: tahmin (*prediction*) ve müdahale (*intervention*) (*op. cit.*).

Tahmin safhasında suç teorilerinden ve özellikle onları sınavan (test eden) ampirik araştırmalardan istifade edilmektedir. Ayrıca, ileride suçlu mesleğine (kariyerine) başlama riski yüksek olan çocuklarla ilgili olarak pek çok önemli araştırmalar mevcuttur. Meselâ, İngiliz kriminolog David P. Farrington'a (1994) göre, sabıkalı anne babaya sahip olmak, zekâ seviyesi düşük olmak ve ev, aile ve yetişme ortamı itibariyle dezavantajlı (mahrum) durumda olmak erken yaşlarda suç işlemeye başlamanın en iyi tahminicileridir. Suçlu mesleğine geç başlama hallerinde ise, en iyi tahmin ediciler düzensiz bir iş hayatına (yani bazen işi var, bazen işsiz), düşük aile gelirine ve kurulu düzene karşı bir tavra sahip olmaktır. Erkek suçlular genellikle 14 yaşında suç işlemeye başlamakta, 23 yaşında ise bırakmaktadırlar.

Tahmin aşamasından sonra müdahale safhası gelmektedir. Tahmin gibi müdahale de, suç teorilerinden mülhem olarak yapılmak zorundadır. Zira suçun sebepleri bilinmeden nasıl müdahale edileceği belirlenemez. Bu aşamada, farklı teoriler farklı müdahale stratejileri tavsiye etmektedirler (Seyhan, 2002a). Özellikle, suçlu davranışı veya suç olayını açıklamalarına temel yapan teorilere uygun müdahaleler birbirlerinden farklı olacaktırlar. *Suçluluğun önlenmesi* stratejisi suçlu davranışı, *konum temelli suç önleme* stratejisi ise suç olayını esas almaktadır.

Suçun önlenmesinin başarısı en başta suç oranlarındaki düşme ile ölçülmektedir. Ancak tek kıstas bu değildir. İşlenen suçların şiddet ve ciddiyetinin (ağırlık) azaltılması sonucunun elde edilmesi de başarı olarak görülmelidir. Hırsızlık suçunda 100 lira yerine 50 liranın çalınması suçun şiddetini, silâhlı soygun yerine âdi hırsızlığa veya ırza tecâvüz yerine tâcize yöneltme de suçun ciddiyetini azaltmanın misâlleridir. Diğer taraftan, suç korkusunda azalma, kolluk-halk ilişkilerinde iyileşme gibi sonuçlar da başarı sayılmaktadır. Bu tür çalışmalar, emniyet teşkilâtını halka değer veren, onun sıkıntılarına çözüm bulmaya çalışan ilgili, düşünceli bir kurum olarak gösterdiği için kolluğun halk nezdindeki itibarını artıracığı düşünülebilir.

Gelişmiş ülkeler uygulamasında tesadüf olunan suç önleme stratejileri aşağıda tanıtılacaktır. Bu yapılırken ilk olarak konum temelli suç önleme, ardından suçluluğun önlenmesi ve son olarak da toplum temelli suç önleme metodu ele alınacaktır.

2. Konum Temelli Suç Önleme

Gelişmiş ülkelerdeki suç oranları, İkinci Dünya Savaşından sonra devamlı ve düzenli bir artış göstermiştir. Meselâ İngiltere'de⁴ savaşın bitiminde 500 bin civarında olan kayıtlı (yani polis tarafından kaydedilen) suç sayısı 1960'lı yılların sonunda 1,5 milyona, 1992'de ise tüm zamanların en büyük miktarı olan 5,59 milyona⁵ kadar çıkmıştır.

⁴ "İngiliz ve Galler polisi aynı hukuk ve siyasa ile idare edildiğinden 'İngiltere' kelimesi, İngiltere ve Galler'i içine alıcı, ancak İskoçya ve Kuzey İrlanda'yı dışlayıcı biçimde kullanılmaktadır.

⁵ Bu miktar 2002/03 mali yılında 5.9 milyona yakın olup bir önceki seneye göre yüzde yedi artış söz konusudur (5.5'e mukabil 5.9). Ancak bu artış görünüşte olup polisin suçları kaydetme usulünde yapılan değişikliklerden kaynaklanmış, gerçekte ise yüzde üç düşme yaşanmıştır (Simmons and Dodd, 2003).

1992'den sonra ise, yavaş yavaş azalmış ve son on yıldır 5 milyon ile 5.5 milyon arasında gezinmektedir (Seyhan, 1994). Benzer bir artışı diğer gelişmiş ülkelerin çoğunda ve ABD'de de görmek mümkündür

Artan suç problemine çare olarak, polis teşkilâtları 1960'lı yılların başlarında suç önleme birimleri kurarak sırf bu işle uğraşmak üzere eğitilmiş uzman polisler tayin etmişlerdir. Bu uzmanlara, ağırlıklı olarak fizikî suç önlemeyle ilgili konularda (meselâ, pencere ve kapıların sağlamlaştırılması, güvenlik alârmı, haricî aydınlatma, eşya işaretleme vs.) eğitim verildiğinden onlar da esas itibarıyla ev güvenliği incelemeleri (*domestic security surveys*) yapma, gruplara şahıs ve ev güvenliği hakkında konferanslar verme gibi işlerle meşgul olmuşlardır. Polis teşkilâtı bunların çalışmalarına önem vermemiş, performans ve kalite değerlendirmesine tâbi tutmamış, dolayısıyla bunların çalışmalarının semereli olup olmadığı anlaşılamamıştır. Sonuçta, teşkilât asıl polislik işini başka sahalarda yürütürken bunlar, Weatheritt'in (1986) deyişi içinde, "arka bahçedeki su birikintisi içinde çırpınıp durmuşlardır." Ancak, 1980'li yılların ortalarında "suçun önlenmesinde işbirliği" yaklaşımı hayata geçirildikten birkaç sene sonra bunların konumu biraz düzelmiştir (Seyhan, 1994).

İngiltere'de 1960 ve 70'li yıllardaki "kaydırma" (*diversion*, hapis cezasının alternatiflerini, yani cezanın ertelenmesi, para cezası, toplum hizmeti vb. uygulama) projeleri, genç mahpuslar için ağır fizikî eğitim uygulayan tutuk evleri vs. suç artışına çözüm getirmeyince 1970'li yılların sonlarında hiç bir çarenin işe yaramadığı (*nothing works*) umutsuzluğu ortaya çıkmıştır. Böyle bir ortamda, bazı kriminologlar İçişleri Bakanlığını etkileyerek sonradan "konum temelli suç önleme"

(*situational crime prevention*) adını verdikleri kapsamlı bir suç önleme stratejisinin ilk projelerini uygulamaya koymuşlardır.

Konum temelli suç önleme (KTSÖ), belli suçların işlenme fırsatlarını azaltmak gayesiyle, bu suç tiplerine yöneltilen ve bu suçların meydana geldiği yakın çevreyi imkân elverdiğince sistemli ve daimî bir şekilde yeniden düzenleme, dizayn etme ve değiştirmeden oluşan tedbirler ihtiva etmektedir (Hough ve diğ., 1980).

KTSÖ, suçun failin bir tercihi olduğu ve suç işleme fikrinin oluşmasının konum temelli faktörlerden etkilendiği ön kabulü üzerine bina edilmiştir. Bu yönüyle, fertlerin genel suç işleme temayülünü kazanmalarına veya irsen tevarüs etmelerine yol açan ve geçmişte meydana gelen faktörlere daha fazla ağırlık veren "tabiî temayül" teorisinden farklıdır (Clarke, 1980). KTSÖ, suçtan ziyade suçluyu merkez alan suçluluğun önlenmesinden de farklıdır.

KTSÖ, suçluların kısmen de olsa mantıklı (rasyonel) davrandığı, pek çoğunun fırsatçı olduğu, fırsat bulduğunda suç işlediği temeline dayanmaktadır. Dolayısıyla potansiyel suçlular, suçtan elde edecekleri fayda ile maruz kalacakları zarar arasındaki dengenin aleyhlerine olacağına inanırlarsa suç işlemekten vazgeçebilirler. KTSÖ, suçun meydana geldiği yakın çevredeki suç işleme fırsatları ortadan kaldırıldığı takdirde pek çok suçun önlenebileceğini iddia etmektedir. Ayrıca, failin yakalanma riski artırılırsa, mantıklı hareket eden suçluların da yakalanmaktan korkup suçu işlemekten vazgeçeceğini öne sürmektedir. Dolayısıyla KTSÖ, suçun ortaya çıktığı yakın çevreyi suç işlenemeyecek veya işlendiği takdirde failin yakalanmasını kolaylaştıracak şekilde değiştirme, dizayn etme veya yeniden düzenleme (manipüle etme) stratejisidir.

KTSÖ, özellikle ev hırsızlığı, dükkân hırsızlığı ve mala zarar verme (nâsı ızrar) gibi mal aleyhine işlenen suçlara kolaylıkla uygulanabilmektedir. Diğer bazı suçlara, meselâ belli hal ve şartlar altında, şiddet suçlarına da uygulanabilmektedir. Konum temelli tedbirlerin cazibesi, büyük oranda, belirli pek çok mahallerde işlenen belli suç tiplerine yönelik gerçekçi, çoğu zaman basit ve ucuz çareler sağlama kabiliyetinden kaynaklanmaktadır. Fakat bunların başarısı, potansiyel suçluların, konumsal değişikliklerin suç işlemenin kolaylığını, risklerini ve ödülleri olumsuz yönde etkilemiş olduğuna inanıp inanmamalarına ve bu inancın onların bir suç işleyip işlememe kararlarını etkileyip etkilememesine bağlıdır. Bazı konumsal tedbirlerin, potansiyel failerin karar verişlerini etkileme ihtimali, diğerlerine göre daha fazladır. Keza bazı potansiyel failer, konumdaki değişikliklerden, diğerlerine göre daha az veya fazla etkilenebilirler.

KTSÖ'nün öncüsü, İngiltere İçişleri Bakanlığının sâbık resmî kriminologu olan Ron Clarke'dır. Literatürdeki en yeni bilgiye göre, konum tedbirleri dört temel tasnife tâbi tutulmaktadır (Clarke ve Homel, 1997). Bunun mânâsı, KTSÖ'nin dört temel strateji kullandığıdır. Her bir strateji de kendi içinde 4 farklı teknik uyguladığından, KTSÖ toplam 16 grup suç önleme tekniğine sahip kapsamlı bir suç önleme metodu olarak karşımıza çıkmaktadır. KTSÖ'nin kullandığı temel stratejilerin sayısının beşe, toplam teknik sayısının da yirmiye çıkarılması gerektiği görüşü de ortaya atılmıştır (Wortley, 1996). Bu son teklif henüz genel kabul görmediğinden, aşağıdaki açıklamalar dörtlü tasnif esas alınarak yapılacaktır. Clarke ve Homel'e göre, KTSÖ'nin kullandığı dört temel strateji ve 16 teknik şunlardır:

Algılanan çalışmayı artıran (failin işini – onun algılamasına göre– zorlaştıran) tedbirler:

1) *hedef sağlamlaştırma (target hardening)* tekniği, fizikî tedbirlerle suçu önlemeye çalışır: kapı kilitleri, pencere demirleri, direksiyon kilitleri, çelik kasalar, sahte jetonu tanıyıp kabul etmeyen parkmetreler, bankalarda müşteriler ile personel arasına takılan ayırıcı plastik pencereler vs.

2) *giriş/erişim kontrolü (access control)* tedbirleri, potansiyel suçluların fizikî ve dijital ortamlara erişmesini zorlaştırmaktadır: binaların girişindeki müracaat kulübeleri, binaların etrafına insanları tahsisli girişe yönlendirmek gayesiyle yapılan bahçe duvarları, otoparklardaki bariyerler, elektronik ortamlardaki şifreler vb.

3) *suçluları uzaklaştırma (deflecting offenders)* tekniği potansiyel suçluların suç işleyebilecekleri ortamdan uzaklaştırılmaları veya fizikî tedbirlerle suçu işleyemeyecek hale getirilmeleridir: stadyumlarda rakip takım taraftarlarını birbirinden ayırma, son otobüs saatini meyhanelerin kapanma zamanından kısa bir süre sonrasına ayarlamak suretiyle meyhane çıkışındaki kavgaların önüne geçme, alkollü içki içirme ruhsatına sahip yerleri şehrin belli bir bölgesinde yoğunlaştırmayarak sokaklarda aşırı sayıda sarhoş birikmesine engel olma gibi.

4) *kolaylaştırıcıları kontrol altına alma (controlling facilitators)*: kredi kartlarına fotoğraf yapıştırmak suretiyle sahtekârlığı engelleme, arayan numarayı gösteren telefon cihazları kullanarak taciz failinin kullandığı telefonu tespit etme, meyhanelerde içki servisi için cam yerine silah olarak kullanılması mümkün olmayan plastik veya takviyeli cam kadeh kullanma.

Algılanan tehlikeleri (failin risklerini) artıran tedbirler:

5) *giriş çıkış taraması (entry/exit screening)*: hava limanlarındaki metal dedektörleri, dükkân ve kütüphanelerde hırsızlığa karşı güvenlik geçitleri, mağazalarda hırsızlığa karşı kullanılan güvenlik etiketleri vs.

6) *resmî gözetleme (formal surveillance)*: polis ve özel güvenlik memurları ve onlara yardımcı olan –KDTV sistemi gibi– gözetleme cihazlarıyla yapılır ve potansiyel suçluları caydırır.

7) *personel tarafından gözetleme (surveillance by employees)*: özel veya kamuya ait yerlerde çalışan ve aslî işleri güvenlik olmayan personel suçla mücadeleye yönelik gözetleme işine katkı sağlarlar.

8) *tabii gözetleme (natural surveillance)*: suç işlenmesi muhtemel mekânların halk tarafından gözetlenme imkânının olması veya artırılması, meselâ sokakların aydınlatılması, evlerin önündeki çalılıkların kaldırılması vb.

Tahmin edilen (beklenen) faydaları azaltan tedbirler:

9) *hedefi uzaklaştırma (target removal)*: sökülür oto radyosu kullanma, şiddet mağduru kadınlar için sığınma evleri açma, jeton veya para yerine telefon kartı kullandırma gibi.

10) *eşya tespiti (identifying property)*: eşya işaretleme, sığırları damgalama, motorlu araçlara plâka numarası tahsisi vb.

11) *failin iştahını azaltma (reducing temptation)*: telefon rehberlerindeki numara listelerinden telefon abonelerinin cinsiyetinin tespitinin mümkün olmaması, hasarlı eşyayı süratle tamir ettirme ve arabayı sokak yerine özel mülke meselâ evin bahçesine parketme,

sırasıyla taciz, mükerrer saldırı ve gezinti niyetiyle oto hırsızlığı faillerinin iştahını azaltır.

12) *faydaların esirgenmesi (denying benefits)*: oto radyolarına şifre konulması, ticarî mallara mürekkepli güvenlik etiketlerinin (*tag*) takılması, duvar yazılarının hemen temizlenmesi ve böylece çalmanın veya yazmanın suçluya bir fayda sağlamaması.

Mazeretleri (bahaneleri) ortadan kaldıran tedbirler:

13) *kural koyma (rule setting)*: kabul edilebilir mahiyette olan ve olmayan davranışları, şüpheye mahal vermeyecek bir biçimde tespit etme anlamına gelmektedir. Böylece, potansiyel suçluların mazeret gösterme, meşrulaştırma ve sair “nötürleştirme teknikleri” (Matza, 1964) kullanarak hukukun ahlâkî bağlayıcılığının etkisinden sıyrılıp suçu işlemelerini kolaylaştırmaları imkân ve ihtimalini azaltmak hedeflenmektedir. Meselâ, hangi söz ve fiillerin cinsî veya irkî taciz sayılacağına tespit edilerek ilân edilmesi halinde potansiyel failerin “bilmiyordum” türünden mazeretleri engellenmiş olur.

14) *vicdana hitap etme (stimulating conscience)*: failin vicdanına hitap ederek onu suçu işleme hususunda vicdanıyla karşı karşıya bırakıp suçu işlemesine engel olmak, eğer vicdanını mağlûp edip işlese dahi vicdan azabı duymasını sağlamak suretiyle müteâkip suçları önlemeye çalışmaktır. Dükkân ve mağazaların duvarlarına “dükkândan mal aşırma hırsızlıktır” yazısını asmak, karayoluna hız göstergeleri koymak, “sadece aşırı sersemler alkollü araç kullanır” anlayışını yerleştirmek gibi.

15) *teşvikçileri kontrol altına alma (controlling disinhibitors)*: Clarke (1997), üç

çeşit psikolojik teşvik edici kabul etmektedir: a) alkol ve uyuşturucu, b) propaganda ve c) televizyon şiddeti. Alkol satın alma ve meyhaneye girme yaşını mevzuatla tespit etme, alkol limitini aşmış sürücülerin arabalarını çalıştırmalarını engellemek için kontak anahtarına nefes tahlil cihazı (*breathalyzers*) takma, “şiddet çipi” (*V-chip*) sayesinde çocuk ve gençleri televizyon şiddetinden uzak tutma gibi.

16) *itaati kolaylaştırma (facilitating compliance)*: şehir merkezine umumî helâlâr yapma, çöp kutuları koyma, kütüphaneden ödünç kitap alma işlemini kolaylaştırma vs.

Suç önleme projeleri sıklıkla bu tedbirlerin birden fazlasını aynı anda uygulamaktadırlar.

KTSÖ'nün kullandığı tekniklerin bir kısmı (meselâ kapı kilitleri, pencere demir parmaklıkları vs.) eskiden beri kullanılırken, diğer bir kısmı nispeten yeni geliştirilmiş (direksiyon kilitleri, sökölür oto radyoları vb.) tekniklerden oluşmaktadır. Konum tedbirlerinin suç önleme projelerine konu olması 1970'li yılların ortalarında İngiltere'de başlamış ve özellikle 1980'lerde anılan ülkede resmî suç önleme politikası (siyaseti) haline gelmiştir. Bu strateji altında elde edilen bazen ufak, bazen de ciddî başarılar kişileri umutlandırmış ve uygulama bugüne kadar devam etmiştir. Bundan sonra da devam etmesi beklenmelidir. İngiltere dışında Hollanda ve İsveç gibi bazı ülkeler bu stratejiye önem verip uygularken, ABD ve Fransa gibi diğer bazı ülkelerde fazla kabul görmemiştir. KTSÖ, Türkiye'de de yaygın bir uygulamaya sahip değildir; ancak yine de diğer suç önleme stratejilerinden daha fazla uygulandığı iddia olunabilir.

3. Suçluluğun Önlenmesi

İnsanların suç işleme sebepleri karmaşık ve çeşitlidir. Suçluluğu açıklayan teorilerden kontrol teorilerine göre, kişileri suç işlemekten alıkoyan iki temel kontrol edici şunlardır: 1) fertlerin üzerine yüklenen ve onları suç işlemekten alıkoyan dış kontrollerin ve onlar tarafından özümşenen –iç– kontrollerin yoğunluk ve müessiriyeti, 2) hukuka itaati özendirici hususların (meselâ geçerli sosyal normlara uyma neticesini doğuracak cinsten şahsî yatırım yapmak için gerekli fırsatların) miktarı. Her iki husus da, suç ve suçluluk üzerine yapılmış olan araştırmalar tarafından suç işlemekle bağlantısı tespit edilmiş olan diğer faktörlerle birlikte, fertlerdeki suç temayülünün temel belirleyicileridir.

Kuralların ve değerlerin öğrenilmesi ve hukuka uymaya teşvik eden hususların edindirilmesi, genellikle toplumdaki geniş ölçekli sosyo–iktisadî yapılar ve sosyalleştirme kurumları tarafından sağlanmaktadır. Bu yapılar ve müesseselerin tabiatındaki değişiklikler, fertlerin suça olan temayüllerini ve netice itibariyle suç oranlarını etkilemektedir. Bu sebeple suçluluğun önlenmesi, sosyo–iktisadî yapılar ve sosyalleştirme müesseselerinin tabiatının ve bunlardaki değişikliklerin suça olan temayülü nasıl artırdığını tespit etmek ve mümkünse onları, böyle etkileri asgariye indirecek veya azaltacak şekilde değiştirmek suretiyle çalışmaktadır (Graham ve Bennett, 1995).

Sosyo–iktisadî yapılar ve sosyalleştirme müesseselerindeki değişimlerin olumsuz etkisi, toplumun bazı kesimlerinde, özellikle kendilerini bu değişimlerden koruyup izole etmeyi en az becerebilen kesimlerde, daha fazla olmaktadır. Bunlar da, çocuklar ve gençler, âcizler (hasta, özürlü, ihtiyar vs.), göçmenler, fakirler, evsizler ve benzerleridir. Suçluluğu önleme politikaları, suçun fail

veya mağduru olma riski yüksek olan bu kesimler üzerine odaklanma eğilimindedir. Fakat önleme stratejileri, herkese veya belirli kurum ve toplumlara yönlenebilmektedir. Ayrıca, yöneltme stratejilerinden bağımsız olarak, suçluluğun önlenmesi, suçla ilgisi olan çok çeşitli sosyal politikalar içine giydirilme ihtiyacındadır (meselâ, gelecekte suça yönelmelerini engelleme düşüncesiyle mahrum ailelerin desteklenmesi).

Suçluluğun önlenmesi yaklaşımı, konum ve toplum temelli yaklaşımlardan en az üç önemli bakımdan farklıdır (*op. cit.*). İlk olarak, suçluluğun önlenmesi, öncelikle çocuklar ve gençler üzerinde yoğunlaşmak mecburiyetindedir. Zira bu gruplar, sosyalleştirmenin temel hedefleridir. Yetişkin faillerin çoğunluğu suç işlemeye gençliklerinde başlarlar. Bu sebeple, en fazla faydanın sağlanması için gerçek önleme erken yaşlarda başlamalıdır. Yani riskli küçük çocuklar, davranışlarını düzeltmek gayesiyle suçlulukları henüz başlamadan önce, mümkün olduğunca erken tespit edilmelidirler. Diğer taraftan toplumdaki, genç insanların sosyalleşmelerini olumsuz etkileyerek hayatlarının sonraki safhalarında fail olma risklerini artıracak teşkilât, kurum, yapı ve kültür problemleri de halledilmelidir.

İkinci olarak, sosyal gelişmenin farklı safhalarında farklı önleyici yaklaşımlar geçerli olabilir. Böylece meselâ, bebekli aileler için geliştirilmiş bulunan aile temelli stratejiler, genç çocukları olan ailelere yönelik stratejilerden çok farklı olacaktır.

Üçüncü olarak suçluluğun önlenmesi, proje temelli, yani kısa vadeli adımlarla kolayca sınınamaz. O daha ziyade uzun vadeli, program temelli bir yaklaşımdır ve pozitif sonuçlar üretmesi için, ekilen tohumların (başlatılan projelerin) kök

salması gerekir. Aynı zamanda suçluluğun önlenmesinin, uygulandığı yerdeki suç oranları üzerindeki doğrudan etkisi bakımından değerlendirilmesi de çok zordur. Programların çoğunluğu sadece ferdî seviyede başarıyı göstermektedirler. Suç ile sosyo-iktisadî yapılar ve sosyalleşme kurumları arasındaki ilişkiler oldukça karmaşık olduğundan suçluluğu önleme programlarının tesirleri ancak saldırgan davranış, okula daimî devamsızlık, eğitim performansı ve iş sahibi olma oranları gibi bağlantılı faktörlerdeki iyileşmelere bakılarak tespit olunabilir.

Sosyal politikanın en az altı sahası, suçluluğun önlenmesine katkıda bulunabilir: şehircilik, sağlık, aile, eğitim, gençlik, ve istihdam politikası. Aşağıda, bunlardan en önemli ikisi (aile ve eğitim politikaları) özet olarak incelenecektir.

3.1. Aile Politikası

Ailelerin etkili fonksiyon görme kabiliyetinin suçluluğu önlemede çok mühim bir belirleyici olduğu düşünülmektedir. Araştırmalar, iyi bir eğitim ve iş hayatının yanında, istikrarlı ve hissî bakımdan sağlıklı ailelerin, yeterli (etkili) sosyalleşme ve sosyal bütünleşmenin güçlü kaynakları olduklarını göstermektedir (Loeber ve Dishion, 1983). Çocuk gelişimi üzerine yapılan uzun zamanlı (*longitudinal*) araştırmaların sonuçları, erken yaşlarda görülen belâlı (problemlili) olma, sahtekârlık ve anti-sosyal davranışların, müteakip suç işlemenin önemli tahminçileri olduğunu göstermektedir. Aynı araştırmalar, ailenin yapı ve fonksiyonunun, çocukların davranışlarını tayinde merkezî bir rol oynadığı sonucuna da varmıştır (West, 1982).

Çocuk belâlılığı ile yetişkin suçluluğu arasındaki bağlantının mahiyeti henüz tam

olarak bilinmemektedir. Yani, anti-sosyal (sosyal bakımdan bozuk davranışlar sergileyen) çocukların tamamı anti-sosyal yetişkinler olmamaktadırlar. Yine de, suçluluğu önlemenin önemli bir yolunun aile ortamında yapılan müdahaleler olduğu bilinmektedir. Ancak şu da bilinmelidir ki, aileleri destekleme ve onlarla birlikte çalışmaya dayalı suç önleme politikalarının geliştirilebilmesinin sınırlamaları vardır. Siyasa yapıcı ve uygulayıcılar, hayatın bu çok şahsî ve mahrem sahasına müdahale hususunda bazen isteksiz davranmaktadırlar.

Erken yaşlarda suçluluk emareleri gösteren çocukların, onlu yaşların (13-19) ortalarında (yani 15-17 arası) suç işlemeye başlayanlara nazaran ciddi, ısrarlı failer, “çekirdekten yetişme” suçlular olma ihtimalleri daha yüksektir (Paterson, 1994). Böyle çocuklar sıklıkla, ağır gerilim (stres) altındaki, yani pek çok sosyal ve şahsî problemleri olan, uyumsuzluk ve kişiler arası çatışmaların yaşandığı ailelerden gelmektedirler (Rutter ve Giller, 1983; Graham, 1988). Amerika, Britanya ve İskandinav ülkelerinde yapılan araştırmaların meta-analizi (araştırma sonuçlarının teorik izahlar ile ilişkilendirilerek tahlil edilmesi), ailevî etkilerin dört temel çeşidini, suç işleme riskini artıran faktörler olarak belirlemiştir (Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1986): 1) *ihmal*: ebeveynlerin çocuklara nezaret ve karşılıklı etkileşime çok az zaman ayırmaları, 2) *çatışma*: ebeveynlerin tutarsız veya yanlış disiplin uygulamaları ve bir tarafın diğer tarafı reddetmesi, 3) *sapkınlık*: ebeveynlerin kendilerinin suç işlemeleri ve/veya hukuka aykırılığa göz yummaları ve 4) *huzursuzluk*: ihmal ve çatışmanın, ailevî uyumsuzluktan ve evlilik birliğinin dağılması ebeveynlerden birinin (çoğunlukla babanın) aileyi terk etmesinden kaynaklanması.

Bu dört etki türünden, ihmal en kuvvetli, huzursuzluk ise en hafif olanıdır. Çocuklar böylesine olumsuz etkilerin birkaçına aynı anda maruz kaldıklarında ise, alelâde failere nazaran işlenmiş suçların oran itibariyle daha fazlasından sorumlu olan “iflâh olmaz” birer mükerrer fail haline gelme (suç işlemeyi âdeta alışkanlık haline getirme) riskleri en üst seviyededir (Osborn ve West, 1978). Çocuğun suç işlemeye yatkın hale gelip gelmemesinde temel faktör, çocuklar ile ebeveynler ve -her ikisi de mevcutsa- ebeveynin (anne ve babanın) kendileri arasındaki ilişkilerin *kalitesi ve devamlılığıdır* (Graham ve Bennett, 1995).

Ailevî ilişkiler, dış tesirlerden de olumsuz etkilenebilmektedir. İstikrarsız mahallelerde, kalabalık (ikâmet edenlerin sayısına nisbeten küçük) ve iyi bakılmamış evlerde yaşayan, katmerli mahrumiyetten muzdarip, dar (düşük) gelirlili ailelerin maruz kaldığı gerilimin daha şiddetli olması normaldir. Bu da onların çocuklarını iyi yetiştirme kapasitelerini olumsuz etkileyebilmektedir. Tek ebeveynler böyle gerilimlere maruzdurlar. Hele aynı zamanda çok genç, sosyal bakımdan tecrit olunmuş ve sosyal yardıma muhtaç iseler, bunların çocuklarının sosyal bakımdan uyumsuz (intibaksız) olma riski daha da yüksektir (Loury, 1987). Bununla beraber, ayrılık veya tek ebeveyn sahibi olma vakiasının çocukları mutlaka anti-sosyal ve suçlu davranışa yatkınlaştıracağı söylenemez. Rutter ve diğ. (1983)'ne göre gerçek sebep, ebeveynlerden birinin yokluğu değildir. Az önce de ifade edildiği üzere önemli olan, çocuğun mevcut ebeveyn ile olan ilişkisinin kalitesi ve devamlılığıdır.

Yüksek riskli bir geçmişe sahip olmak, çocuğun gelişmesinin farklı safhalarında oluşan koruyucu faktörlerle kısmen veya tamamen telâfi olunabilir (Kolvin ve diğ.,

1990). Mahrum (yani yeterli gıda, barınak, eğitim vb. imkânlarla sahip olmayan) erkek çocuklar nazara alındığında, önemli koruyucu faktörler olarak tespit olunmuş bulunan unsurlar, *hayatlarının ilk beş yılında kalabalığın olmaması* (evin aile üyeleri için yeterince büyük olması), *ailenin küçük olması*, *etkili* (iyi, yeterli) *analık*, *ananın sağlıklı olması*, *evde çocuğa bakımın iyi olması* ve *evin geçiminden sorumlu olan kimsenin iş sahibi olmasıdır*. Daha büyük erkek çocuklar bahis mevzuu olduğunda ise, *okul başarısı*, *ebeveyn nezaretinin müessiriyeti*, *aile harici kimselerle iyi ilişkiler içinde olma* ve *kendini olumlu arkadaş grubu faaliyetleriyle özdeşleştirme* gibi koruyucu faktörler önem kazanmaktadır. Bu sebeple, çocuğun gelişmesinin farklı safhalarında az veya çok farklı müdahale şekillerinin uygulanması gerekli olabilir.

Graham ve Bennett (1995), uygulamada suçun önlenmesi hedefine yönelik yedi çeşit temel ailevî müdahale şekli tespit etmişlerdir:

1) *Okul çağındaki* (lise tahsilini tamamlamamış) *kızların hamile kalmasını önlemek*. Zira erken hamilelikten doğan çocukların, diğer çocuklara nazaran, sağlıksız büyümeleri, okul başarılarının düşük olması, zihni yetersizlik ve hissî bozukluklara maruz kalmaları ve suça yönelmeleri daha muhtemeldir (Bright, 1992). *Zihni yetersizlikler* tâbiri ile, düşük zekâ, dikkat eksikliği, düşük okul başarısı vb. hususlar kastedilmektedir.

2) *Doğum öncesi ve sonrasında gereken hizmetleri sunmak*. Meselâ çocuk bakımı ve gelişimi hususunda anaları hamilelik ve bebeklik safhasında bilgilendirmenin, ilk yıllarda çocuk suiistimali ve ihmal gibi suç yapıcı tesirleri ve ileri yaşlardaki suçluluk riskini azalttığı görülmüştür (Farrington, 1994). Fakat erken müdahalelerin ilerideki

davranış üzerindeki etkilerinin tespiti çok zordur ve bu husustaki araştırmaların metodolojik problemlerle malûl olması kuvvetle muhtemeldir (Rutter ve Giller, 1983). Bu yüzden erken müdahalelerin çoğu, okuldaki başarı, davranış ve devamlılık ve evdeki davranış gibi ilerideki suçluluk ile ilişkili faktörleri iyileştirme üzerine odaklanmaktadır (Graham ve Bennett, 1995).

3) *Ebeveynler için gerekli eğitim ve rehberliği sağlamak*. Zira çocukların belâli ve bozuk davranışlarının erken yaşlarda düzeltilmesi, etkili nezaret ve disiplin yoluyla da mümkün olabilmektedir. Bozuk (anti-sosyal) davranışlar ifadesiyle *muhalefet*, *itiraz*, *saldırganlık*, *zorbalık*, *okula devamsızlık*, *yalan söyleme*, *hiper aktiflik*, *âni tepki gösterme* vb. davranışlar kastedilmektedir. Bu sebeple, ebeveynlerin eğitilmesi ve bu hususa (yani etkili nezaret ve disipline) yönelik ebeveynlik hünelerinin geliştirilmesi faydalı olabilir. Zira, *küçüklerin eğitimi*, *büyüklerin eğitiminden geçer*. Küçüklerin davranışlarını değiştirebilmek için öncelikle büyüklerin davranışlarının değiştirilmesi gerekmektedir. Ebeveynler, ailevî problemlerin nasıl halledileceği ve çocuklara doğru ve yanlış davranışların nasıl kazandırılacağı konularında eğitilmelidirler.

4) *Mahrum ebeveynlerin çocuklarına okul öncesi eğitim hizmeti sunmak*. Bu programların hedefi, göçmen aileler ile sosyal ve iktisadî bakımdan mahrum (dezavantajlı) ailelerin küçük çocuklarının ve belli bazı özürleri olan çocukların eğitim başarılarını, sosyal kabiliyetlerini ve davranışlarını iyileştirmektir. Türkiye’de, köyden şehire göç eden ailelerin çocuklarının ihmal edilmesinin, özellikle büyük şehirlerdeki hayat kalitesinin halihazırdaki fevkalâde bozuk hale dönüşmesinde önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Etkili okul

öncesi programlarının özellikleri özetle şunlardır (Schweinhart, 1987; the Canadian Council on Children and Youth, 1989):

a) Erken çocukluk devresinde, çocukların ve ailelerinin ihtiyaçlarını, bu ihtiyaçlar ortaya çıktıkça ve değiştikçe karşılayabilmek için kendini yenileme kabiliyetini de haiz, *özel eğitim görmüş ve iyi yetişmiş personel* istihdam edilmelidir.

b) *Çocuk gelişimini temel alan ve hedefleri açıkça belirlenmiş müfredat*. Söz konusu müfredat, çocukların kendi faaliyetlerini plânlamalarına imkân tanınmalıdır. Hedefler, bağımsızlığı teşvik etmeli, özgüveni geliştirmeli ve problem çözme ve iş bitirme (başladığı işi yarım bırakmama) becerilerini kazandırmalıdır.

c) Müfredat itina ile *desteklenmeli, uygulanmalı ve değerlendirilmelidir*.

d) *Öğretmen-öğrenci oranı yüksek olmalı* (en fazla bire sekiz), sınıflar küçük olmalı (takriben onaltı öğrenci) ve tercihen her çocuğun *asgari iki sene* devam etmesi sağlanmalıdır.

e) Öğretmenlerle ebeveynler ve halk arasında, programın dizaynı safhasında bir araya gelmeyi de ihtiva eden *yakın işbirliği* olmalıdır.

f) Diğer mahallî kaynak ve hizmetlerle, bilhassa sağlık, iskân, eğitim, sosyal yardım ve iş bulma hizmetleriyle *birlikte hareket* edilmelidir.

g) *İktisadi ve psikolojik gerilim* (stres) *içindeki ailelere destek sağlanmalıdır*. Aileler, bazı gelişme (çocuk büyütme) safhalarında tabii olarak büyük gerilim yaşarlar. Bebekli veya onlu yaşlarda (13-19) çocukları olan yahut dağılma sürecine girmiş bulunan aileler böyle gerilimlere maruzdurlar. Bu nevi zaman dilimlerinde, belli bazı kaynaklar,

aileleri desteklemek için harekete geçirilebilir. Meselâ, genç çocukları (13-19) olan ailelere danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunan merkezler kurulabilir veya yıkılmak üzere olan yuvalar için *gönüllü uzlaştırma projeleri* yürütülebilir (Graham ve Bennett, 1995).

Ailevî destek programları da, okuldaki davranış ve performansı iyileştirebilir, çocuk suiistimalini ve ev harici kurumlara yerleştirilmeyi azaltabilir. Bunların hepsi suç işleme riskindeki artışla ilişkilendirilmiştir (Graham ve Utting, 1994; Bright, 1992). Maddî ve malî desteğe ilâveten aileler, *çocuk bakım hizmetleri, âcil günlük bakım, sağlık hizmeti, aile plânlama rehberliği, buhran (kriz) halinde müdahale, danışmanlık* ve – bilhassa tek ebeveynler– *geçici dinlenme hizmetlerinden* faydalanabilmelidirlere. Henüz hiç bir ailevî destek programının müstakbel suçluluk üzerinde doğrudan olumlu bir etkisinin olduğu gösterilememiştir (Graham ve Bennett, 1995). Ancak bu nevi hizmetler, suç problemine her hangi olumlu bir katkısı olmasa dahi başka mülâhazalar –özellikle hayat kalitesini yükseltmek– için sunulmaya devam edilmelidir.

5) *Çocukları sosyal hizmet kurumlarına yerleştirmekten kaçınmak, yani mümkün olduğunca evden uzaklaştırmamak ve böylece aile bütünlüğünü muhafaza etmek*. Tabip, ebe, sağlık uzmanı, sosyal hizmetli vb. meslek sahipleri tarafından sunulan çocuk bakım hizmetleri, davranış bozukluğu veya çocuk suiistimalinin erken bir safhada teşhisine imkân vermekte ve çocuk büyütme hususunda gayri resmî rehberlik sunma fırsatı sağlamaktadır. Çocuklukta fizikî suiistimal (çocuğa yönelik şiddet) ile ilerideki suçluluk arasında mevcut bilinen bağlantılar (Malinowsky-Rummell ve Hansen, 1993) hesaba katılırsa, çocuk suiistimalinin önlenmesi suçluluğun

önlenmesine önemli katkı sağlayabilir. Aşırı olaylarda, çocuk bakım uzmanları, çocuğu resmî kurumlara yerleştirmek zorunda kalabilirler. Ciddi suçları işleyen faillerin, oran itibarıyla daha fazlası, çocukluklarının en azından bir kısmını çeşitli sosyal hizmet kurumlarında geçirmiş kimselerdir (Walmsley ve diğ., 1991). Bu sebeple mevcut çocuk bakım hizmetlerinin çoğu, çocuğu sosyal hizmetler kapsamına almaktan kaçınılmaktadır. Çocuğu ailesinden mümkün mertebe koparmamayı hedefleyen “aile bütünlüğünü muhafaza” hizmetleri de, mevcut veya müstakbel suç işleme riskini azaltabilir. Çocukların ebeveynlerden koparılmasına karar verildiği bütün olaylarda ise, uygun alternatifler aranmalıdır. En yaygın alternatif, başka bir aileye, genellikle kısa süreliğine bakılmak üzere veya evlâtlık olarak vermektir. Fakat, çocukları bir dizi bakıcı ailelerde gezdirmek, oldukça hasar verici olabileceğinden kaçınılmalıdır (Graham ve Bennett, 1995).

6) *Genç evsizliğini önlemek.* Ailevî problemler gençlerin (13–19) evden kaçmalarına da yol açabilmektedir. Bunun sonucunda da gençler evsiz duruma düşmekte ve bazen sadece hayatta kalabilmek için suç işlemektedirler. Kaçak çocuklar büyük sıklıkla suç işlemekte veya başka şekilde (meselâ suç teşkil etmeyen yahut etse de mühimsenmediği için tâkip olunmayan huzur bozucu davranışların faileri olarak) kolluğun dikkatini çekmekte ve eninde sonunda mahkemeye çıkmaktadırlar. Bu sebeple, evsiz kalanlarla ilgili düzenlemeler yapmak suretiyle evsizlik vakaları riskini asgariye indiren aile ve iskân politikaları, önemli sosyal suç önleme (suçluluğun önlenmesi) stratejileridir. Evi terki önlemeye yönelik stratejik müdahalenin temel noktalarını, âcil durumlarda barınak temin eden özel gençlik merkezleri, uzun süre

yurtta kalma imkânı, kaçak çocukları aileleriyle birleştirme ve muhtemel (potansiyel) kaçakları evi terkten vaz geçirme gayretleri oluşturmaktadır. Bunlar, kaybedilen aile yuvası ortamını geri getirmese de belli bir dereceye kadar telâfi edebilir. Araştırmalar, ebeveynleri tarafından zayıf veya kötü bir şekilde nezaret edilen gençlerin, daha yakından nezaret olunan akranlarına nisbeten suça yönelme risklerinin daha fazla olduğunu göstermektedir (Wilson, 1980). Keza, ebeveynlerinin kontrolünden (nezaret) uzakta, arkadaşlarıyla birlikte oldukça fazla zaman harcayan genç erkeklerin suç işlemeleri bilhassa muhtemeldir (Riley ve Shaw, 1985). Tek ebeveynlerin, bilhassa da tam gün çalışanların, çocukları üzerinde *bütün* (dağılmamış, çift ebeveynli) *aileler* gibi nezaret uygulayabilmeleri için özel desteğe ihtiyaçları vardır. Bazı önleme programlarında uygulanan “ebeveyn gözetimi” (*parent watch*, ebeveynlerin birbirlerinin çocuklarına nezaret etmeyi gönüllü olarak kabul etmek suretiyle gayri resmî sosyal kontrolü artırmaları) projeleri bu hususta fayda sağlayabilir. Keza, diğer sorumluluk hissi sahibi yetişkinlerin gönüllü kontrolleri de suç işlemeye olan temayülü azaltabilir.

Yukarıda sayılan ailevî müdahale şekillerinin çoğu suçluluğun önlenmesini açıkça hedef almamakta, fakat hepsi de suçlulukla bağlantısı olan risk faktörlerini hedef almaktadırlar. En başarılı müdahaleler, genellikle, birden fazla risk faktörünü hedef alan ve keza birden fazla sonuca yönelik olanlardır (Tremblay ve Craig, 1995).

3.2. Eğitim Politikası

Okulun genç üzerinde güçlü bir tesiri olduğu genellikle kabul edilmektedir. Çocuklar gelişme çağlarının önemli bir

kısmını, eğitilmeleri ve sosyalleştirilmeleri için dizayn edilmiş olan müesseselerde, yani okullarda geçirirler. Genel olarak araştırmalar, okul ve suçluluk arasındaki illiyet bağımlı destekleyici veya reddedici mahiyette kesin deliller ortaya koymamışlardır (Graham ve Bennett, 1995). Bununla beraber araştırmalar, okulların suçluluğu nasıl teşvik ettiği veya ona nasıl ket vurduğuna ve buna binaen okulların suçun önlenmesine nasıl katkı sağlayacakları hususlarına açıkça işaret etmektedirler (Tremblay ve Craig, 1995). Teşvik (motive) etme, kaynaştırma ve kabiliyetlerine bakmaksızın öğrencilere başarıma arzusu aşılama kapasiteleri sayesinde okullar, öğrencilerin ceza adaleti sisteminin ağına takılıp takılmamaları hususunda önemli bir etkiye sahip gözükülmektedirler (Graham, 1992).

Okulda başarısız olan veya bozuk davranış sergileyen, yahut ısrarla devamsızlık yapan öğrencilerin suç işlemeleri, bunları yapmayanlara göre daha muhtemeldir. Okulda başarısızlık, bozuk davranış ve devamsızlığın sebepleri tam olarak net değildir. Araştırmalar, öğrencilerin ne tür bir insan olduklarından ziyade, ilkokul, ortaokul ve liselerin bizzat kendilerinin bu sonuçlardan sorumlu oldukları yönündedir (Rutter ve diğ., 1979; Mortimore ve diğ., 1988). Bu sebeple, okulların kapasitesini bu üç nevi sonucun vukuunu asgariye indirme yönünde etkileyen politikalar, okul temelli suçluluğun önlenmesi stratejilerinin merkezî odak noktasını oluşturmalıdır.

Ebeveynin, eğitime yönelik genel ve çocuklarının okuluna yönelik özel tavırları, akademik başarının ve okula devamsızlık oranının önemli belirleyicileridir (MVA Consultancy, 1991; Utting ve diğ., 1993). Bu sebeple, aileler ile okullar arasında daimî ve sıkı bağlar oluşturulmalı ve ebeveynler ile

öğretmenlerin birbirlerini desteklemelerini teşvik edici stratejiler geliştirilmelidir.

Okullarda suçluluğun önlenmesi konusunda azamî umut vaat eden yaklaşım, “bütün okul” (*whole school*) yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, okulların teşkilât ve “ruh”unu yani değerler sistemini değiştirme esasına dayalıdır. “Ruh” kavramı içine okulun tarihi, değerleri, tavırları ve uygulamaları girmektedir ve bunlar hep beraber o okula nevi şahsına mahsus bir hava vermektedir. ABD Gençlik Adaleti ve Suçluluğun Önlenmesi Bürosunun (*US Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention*), çok çeşitli suçluluk önleme programlarının müessiriyeti hakkındaki kapsamlı taramasına göre, seçici teşkilât değişikliği esasına dayalı okul temelli programlar, hem en fazla umut vaat etmekte ve hem de mâkûl, tekerrür etmeyen harcamalara karşılık engin ve daimî faydaları sunmaktadırlar (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 1981). Seçici teşkilât değişikliği (*selective organizational change*) ile okulun yapı ve idaresi ile ilgili problemleri bazı hususların iyileştirilmesi kastedilmektedir. Okuldaki sosyal etkileşim, okulun değerleri ve kuruluş yapısı, bu nevi değişiklik stratejilerinin esasını teşkil etmektedir.

Bazı eğitim özellikleri, araştırmalar tarafından *etkili* (yeterli) okulların önemli unsurları olarak tespit edilmiştir. Esas itibariyle, ne öğretildiği, nasıl öğretildiği, öğrenci ve öğretmenler arasındaki birebir ilişkilerin nasıl olduğu ve son olarak öğrencilerin nasıl disiplin ve ödüllendirmeye tâbi tutulduğu hususları, bir okulun etkili olup olmadığını tayin etmektedir (Graham ve Bennett, 1995).

1) *Ne öğretiliyor?* Müfredat, teorik (akademik) ve pratik muhteva itibariyle dengelenmeli, böylece öğrencilerin

tamamının ihtiyaç ve kabiliyetlerini yansıtmalıdır. Düşük kabiliyetli öğrencilere, sosyal becerilerini geliştirme, iş tecrübesi kazanma ve mahallî toplum faaliyetlerine katılma fırsatları tanınmalıdır. Müfredat, engin sahalı (*wide-ranging*), esnek ve bilhassa teşvik edici (merak uyarıcı) olmalıdır.

2) *Nasıl öğretiliyor?* Öğretmenler derslere iyi hazırlanmalı, ders malzemelerini öğrencilerinin kültürel ve akademik çeşitliliğine göre seçmeli ve etkili eğitime, öğretme ve sınıfı yönetme (kontrol etme, çekip çevirme) hünerlerini geliştirmelidirler.

3) *Öğretmen-öğrenci ilişkileri* konusunda karşılıklı güven ve saygı oluşturulmalı, öğretmenler hem öğrencilerin birbirleri ve hem de öğrencilerle kendileri arasındaki uyuşmazlıkları nasıl halledeceklerini bilmelidirler. Hasmane veya itaatsiz temasları (karşılaşmaları) nasıl önleyeceklerini, öğrencilerin teşebbüs (insiyatif kullanma) ve hayal güçlerini nasıl besleyeceklerini ve büyük yaştaki öğrencilerin yetişkin statüsü kazanmalarına nasıl yardımcı olacaklarını öğrenmelidirler.

4) *Öğrenciler ödüllendirilmeli ve disipline edilmelidir.* Kötü davranışın cezalandırılması gerektiği gibi iyi davranışın da ödüllendirilmesi gerekmektedir. Fakat asıl önemli olan, ödül ve müeyyidelerin kullanılması değil, kuralları uygulamanın genel üslûbudur. Kurallar açık (anlaşılır) ve tahmin edilebilir olmalı, genel bir hoşgörü çerçevesinde süratli ve daimî olarak uygulanmalıdır. Öğrencileri disipline etme işi, belli öğretmenlere veya müdüre havale edilmemeli, öğretmenlerin tamamının sorumluluğunda olmalıdır. Bu hususta, bedenî cezaların ters etki yapabileceği, yapmasa bile etkisiz oldukları genellikle kabul edilmektedir.

Öğrencilerini, sosyal sınıf, ırkî veya kültürel menşe veya akademik başarı (okul başarısı) ayırımı gözetmeden başarılı bir şekilde teşvik (motive) eden, kaynaştıran ve ödüllendiren okulların, suçun önlenmesine en fazla katkı sağlaması muhtemeldir (*op. cit.*). Bunları *etkili (yeterli) okullar* olarak adlandırabiliriz.

Buna karşılık, öğrencilerinin yüksek suçluluk oranlarına sahip olması muhtemel okullar, kasıtsız veya başka şekilde, a) öğrencileri akademik kabiliyetlerine göre birbirlerinden tecrit edenler (meselâ ayrı sınıflara yerleştirme, başarısız öğrencileri okul gezilerine dahil etmeme vb.), b) pratik ve sosyal becerilerin rağmına (aleyhine) olarak akademik başarı üzerinde yoğunlaşanlar, c) öğrencileri sapkınlar, yetersizler ve başarısızlar olarak tasnif edenler ve d) öğrencilerinin davranış ve mutluluğu ile ilgili sorumluluğu diğer kurum ve kuruluşlara havale edenlerdir (*op. cit.*). En problemlili öğrencilerini sürekli olarak dışlayan veya devamsızlıkta ısrar edenleri görmezden gelen okullar, suçluluğun gelişmesine bizzat katkı sağlıyor olabilirler. Bunları da, *etkisiz (yetersiz) okullar* şeklinde isimlendirmek doğru olur.

Yüksek riskli fertleri, davranış bozuklukları ve zihnî yetersizlikler temelinde hedef alan müdahaleler, ferdî veya okul sınıfı bazında nadiren sürekli etkiler doğurmaktadırlar (Kazdin, 1993). Çocuk yetiştirme/geliştirme üzerine yapılan araştırma ve değerlendirmelerden çıkan bulgulardan biri, uyuşturucu madde suiistimali, genç (13-19) hamileliği veya suçluluğu gibi olumsuz sonuçların önlenmesi için müdahalenin çocukluk hayatı boyunca devam etmesi ve aynı anda hem aileler ve hem de okullara yönelik çalışmaların yapılması gerektiği yönündedir.

Ebeveynler ile öğretmenler arasında mevcut olan, ebeveynleri okul hayatı ile bütünleştiren ve ebeveynler ve öğretmenlere, çocukların sosyalleştirilmesini birlikte yürütme imkânı sağlayan işbirlikleri, suçluluğun önlenmesinde, aileleri ve okulları ayrı ayrı hedefleyen faaliyetlere nazaran daha etkili olabilirler (Graham ve Utting, 1994). Bir mahallede ve/veya oradaki okullarda suçlu arkadaş grupları oluşması durumunda, ebeveynler ve öğretmenler birlikte hareket ettikleri takdirde genç insan grupları üzerinde, ayrı ayrı hareket etmeye nisbeten daha etkili kontrol ve nezaret uygulayabilmeleri mümkün olacaktır.

Okul ve suçun önlenmesi üzerinde fazlaca durmamız önemine binaendir. Okullarda yaşanan suç ve anti-sosyallik problemlerinin en mühimlerinden biri *okul zorbalığı*dır. Sosyal etkileşimde saldırgan olmayı öğrenen çocuklar, gücü suiistimal etme riski altında olup okulda diğer öğrencilere zorbaca davranışlarda bulunabilirler. Bir veya birkaç öğrencinin, zorla bir şey yaptırmak veya sırf zevk için başka bir öğrenciyi hedef seçip koşturmaları, yakalamaları, hırpalamaları veya başka türlü rahatsız etmelerine “zorbalık” (*bullying*) denilmektedir. Araştırmalar, okulda zorbalık ile ilerideki suçluluk arasında kuvvetli bir bağ olduğunu göstermektedir (Farrington, 1993). O halde, okulda zorbalığı azaltma veya önleme gayretleri, genel olarak suçluluğun önlenmesine de katkı sağlayacaktır. Aşağıda, Norveç’te uygulanan bir Okul Zorbalığını Önleme Projesi kısaca incelenmiştir.

Zorbalığı azaltma veya önlemenin en etkili yolu, Norveç’te geliştirilen ve “bütün okul” (*whole school*) olarak adlandırılan yaklaşımdır. Proje çerçevesindeki bütün okul yaklaşımının temel unsurları, a) öğretmenler, ebeveynler ve öğrencilerin dikkatlerini zorbalık problemine çekmek, b) bu

kimseleri, zorbalığı önleme politikalarının üretilmesine dahil etmek ve c) okulda, zorbalık vakalarının kolayca ihbar edildiği ve zorbalığı önleme stratejilerine öncelik verilip uygulanması hususunda tam sorumluluk üstlenildiği bir ortam oluşturulmasını temin etmektir.

Program çerçevesinde, Norveç’te okullarda zorbalığın azaltılması hususunda, okullar ve ailelere zorbalığın nasıl azaltılacağı/önleneceği konusunda bilgi verilmesini ihtiva eden millî bir kampanya başlatılmıştır. Ardından programın etkileri, Bergen şehrindeki 42 okulda yarı-deney (*quasi-experiment*) şeklinde dizayn edilmiş bir araştırma ile değerlendirilmiştir. Program için dört ana hedef tespit edilmiştir: 1) zorbalık problemine dikkat çekmek, 2) öğretmen ve ebeveynlerin aktif katılımını sağlamak, 3) zorba davranışa karşı açık (net) kurallar geliştirmek ve 4) mağdurları korumak.

Bu hedefleri gerçekleştirebilmek için, zorbalık hakkında *belirli* (sıpesifik) *kurallar koymak*, *müfredata zorbalık üzerine tartışmalar ilâve etmek*, *mağdurları zorbalık vakalarını ihbar hususunda teşvik etmek*, *oyun bahçesiyle ilgili daha iyi bir sistem kurmak* ve *okul dışı nezaret başlatmak* gibi okul, sınıf ve fert seviyesinde bir dizi tedbirler alınmıştır. Araştırmanın değerlendirilmesi, programın, zorbalık üzerindeki etkilerine ilâveten bazı suçları (mala zarar verme, hırsızlık, bina hırsızlığı ve dolandırıcılık) ve okuldaki anti-sosyal davranışları azaltmadaki müessiriyetini de ölçmüştür. Sonuçlar teşvik edici mahiyettedir. Okul içi ve daha az miktarda da olsa okul dışı zorbalık ve mağduriyet oranlarında kayda değer bir düşüş yaşanmıştır. Suç ve anti-sosyal davranışta da azalma görülmüştür. Söz konusu etkiler hem kısa vade (8 ay sonra) ve hem de uzun vadede (20 ay sonra) geçerli olmuştur.

Ayrıca bu sonuçlara programın sebep olduğu tespit edilmiş olup her hangi bir nakil (yani önlenen suçların başka zaman, mekân, hedef, taktik, suç tipi veya suçluya nakli) emaresine de rastlanmamıştır (Olweus, 1991).

4. Toplum Temelli Suç Önleme

Toplum temelli suç önleme (TTSÖ) kavramı ile ifade edilen stratejinin tanım ve muhtevası, literatürde henüz netleşmemiştir. Bununla beraber, meskûn mahallerde (özellikle mahalle ve semtlerde) suçluluğu etkileyen fizikî ve sosyal şartları değiştirmeye yönelik olarak dizayn edilmiş müdahalelerden oluşan geniş kapsamlı bir önleme stratejisi olduğu söylenebilir.

TTSÖ, toplum müesseselerini geliştirme ve güçlendirme de dahil, toplum içinde suçun devamını sağlayan fizikî, sosyal, iktisadî ve demografik şartları değiştirme ihtiyacına vurgu yapan tedbirlerden oluşmaktadır (Hope ve Shaw, 1988; Hope, 1995). Toplum üyelerinin, suç fırsatlarının azaltılması faaliyetlerine katılması ihtiyacına vurgu yapan tedbirleri de içine almaktadır (Lurigio ve Rosenbaum, 1986). O hâlde TTSÖ, hem konum temelli ve hem de suçluluğun önlenmesi ile ilgili tedbirler ihtiva etmekte, ancak söz konusu tedbirler toplum temelli bir çerçevede, yani toplum çapında veya toplumun katılımıyla uygulanmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, toplum seviyesinde yürütülen müşterek gayretler ile her bir aile, mağdur ve hedefe yönelik olarak yürütülen (ferdî) gayretler arasında ayırım yapılmaktadır. Fert temelli müdahaleler diğer önleme stratejileri içine girerken toplum temelinde uygulananlar hem onlara ve hem de TTSÖ'ye dahil olmaktadır.

Sonuç itibarıyla, TTSÖ'nin kullandığı tedbir ve teknikler, çoğunlukla sosyal (suçluluğun önlenmesine ilişkin) ve konum temelli tedbirlerin aynısıdır. Farklı olan, anılan tedbirlerin toplum temelli olarak, yani toplum çapında veya toplum üyelerince müştereken uygulanmasıdır. Nadir de olsa, diğer suç önleme metodlarına dahil olmadığı halde toplum temelli önleme tarafından kullanılan bazı tedbir ve uygulamaların olması da mümkündür. Site idare ve hizmetlerinin yerleştirilmesi, buna bir örnektir. Bu nevi istisnalar dışında, kullanılan tedbirler çoğu zaman aynı olduğundan, toplum temelli suç önleme diğerleri kadar ayrıntılı incelenmeyecek, sadece temel noktalara temas edilecektir.

Toplum temelli suç önleme hususunda, her ne kadar aralarında bazı çakışmalar olsa da, kabaca üç farklı yaklaşım mevcuttur (Graham ve Bennett, 1995): 1) toplumun teşkilatlanması, 2) toplumun kendini savunması ve 3) toplumun gelişmesi (kalkınması).

4.1. Toplumun Teşkilatlanması

Suçun önlenmesine *toplum teşkilatlanması* yaklaşımı, 1920 ve 1930'larda "Şikago Ekolü"ne mensup şehircilik sosyologlarının çalışmalarına dayanılarak geliştirilmiştir. Anılan sosyologlar, suç ve suçluluğun, gayri resmî sosyal kontrolün çökmesine sebep olan hızlı sosyal değişimin ürünü olduğu fikrini savunmuşlardır. 1940'larda Shaw ve McKay, en yüksek suçluluk oranlarına sahip mahallelerin, aynı zamanda –oradan başka yere ve başka yerden oraya– göç oranlarının da yüksek olduğu ve –şehir merkezindeki ticarî bölge ile bitişiğindeki şehir içi iskân bölgesi arasında– daimî bir *geçiş süreci* yaşadığı sonucuna varmışlardır. Bu değişiklikler, toplum kimliği ve sosyal teşkilatlanmanın zayıflamasına yol açmış,

bunun sonucunda da toplumun sosyalleştirme ve kontrol etme kabiliyeti zayıflamıştır (Shaw ve McKay, 1942). O halde, suçu önlemek için toplumu yeniden teşkilâtlandırmak gerekmektedir.

Toplumu yeniden teşkilâtlandırma hedefine yönelmiş suç önleme projelerinde, genellikle şunlar ve benzeri tekniklerin birden fazlası bir arada uygulanmaktadır: 1) komşuluk çevresi veya mahalle seviyesinde, suçlu çocuk gruplarına yönelik çalışma yapmak için özel imkân ve kolaylıklar sağlamak, 2) mahallî toplum liderlerini, gençlik ve toplum refahı programlarına dahil etmek (yani nüfuz, destek enerji, ve faaliyetlerinden faydalanmak), 3) yetişkinlere yönelik özel eğitim projeleri yürütmek suretiyle, mahalle sâkinlerinin, çocuk ve gençlerin problemlerini daha iyi anlamalarını temin etmek, 4) topluma sundukları hizmetleri genişletmeleri ve daha müessir hale getirmeleri hususunda resmî ve gayri resmî kurum ve kişilere yardımcı olmak, 5) çocuklara yönelik eğlence (özellikle spor faaliyetleri), eğitim ve diğer sosyal hizmetleri iyileştirmek, 6) gençlere, iş bulma hususunda rehberlik hizmeti sunmak, 7) mahallede yapılması uygun olan fizikî ve sosyal iyileştirmeleri desteklemek ve büyütme, 8) apartman gözetimi kurmak, 9) iskân ıslah programları (ikamet edilen binaları tamir etmek, güzelleştirmek vs.) yürütmek, 10) kamu hizmeti sunan bürokrasinin, mahallenin ihtiyaçlarına daha hızlı cevap vermesini sağlamak, 11) toplu piknikler, eğlence ve spor programları, toplum toplantıları gibi geleneksel toplum teşkilâtlanması faaliyetleri tertip etmek ve 12) toplumun problemlerini çözmek için arabuluculuk yapmak (hem toplum üyeleri/grupları arasında ve hem de bunlar ile resmî kurum ve kuruluşlar arasında).

Toplum teşkilâtlanmasının, suç ve suçluluğu azaltmadaki etkisi hususunda henüz yeterli uygulamalı (ampirik) delil mevcut değildir. Projeler genellikle başarısız olmakta veya cüzî başarılar elde etmektedirler. Buna rağmen, iskân mahallerinde toplumu teşkilâtlandırmak suretiyle suç azaltma teşebbüsleri halen devam etmektedir. Zaten suçları önlemese/azaltmasa bile, hayat kalitesini yükseltmek, çevreyi güzelleştirmek vb. gayeler için bu tür çalışmaların yapılmasında fayda vardır.

Skogan (1990), pek çok toplumu teşkilâtlandırma projesinin suç önlemede başarısız olmasının, suçun çok olduğu semtlerde mahrum toplumu örgütlemenin kendine mahsus zorluklarından kaynaklandığı kanaatindedir. Maddî refah bakımından daha iyi ve suç oranı düşük semtlerde vatandaşlar tarafından programlara katılma ve toplum faaliyetinde bulunma oranlarının daha yüksek olduğu bir gerçektir. Finestone (1976), toplum komitelerinin güçlü oldukları yerlerde suçluluk oranlarının düşük olduğunu, bunun da sebebinin, suç oranlarının düşük olduğu yerlerde güçlü komitelerin daha kolay kurulabilmesi olduğunu söylemektedir. Dezavantajlı semtlerin sâkinlerine, kollukla işbirliği yapmak zor gelmekte ve çoğu zaman toplum teşkilâtlanması çalışmaları yapmak için gerekli –kültürel, fikrî, malî, bedenî vs.– kaynaklara da sahip bulunmamaktadırlar.

4.2. Toplumun Kendini Savunması

1970'li yılların başlarında ortaya atılan *toplum savunması* modeli, toplum temelli suç önleminin tabiatında radikal bir değişikliği yansıtmaktadır. Suç politikası, müdahalenin merkezi olarak suçluyu bırakıp suçun mağduruna doğru yönelmiştir. Bu değişiklik, toplum (*community*) kavramını yapı ve

kurum olarak gören anlayışın yerini psikolojik ve sembolik bir varlık olarak gören anlayışa bırakan değişimle birlikte yaşanmıştır (Currie, 1988). Eski anlayışta toplumun gücü, onun yapı ve kurumlarının gücü ile ölçülürken yeni anlayışta, insanların ona karşı olan tavırları ve özellikle suç korkuları ve sokaklarda kendilerini ne kadar emniyette hissettikleri ile ölçülmektedir (*op. cit.*).

Toplum savunması yaklaşımı, şehirlerde artan mağduriyet korkusu ve şahsî güvenlik endişesinden ve bunların sonucunda ortaya çıkan meşru müdafaa isteğindeki artıştan etkilenmiştir (Bottoms, 1993; Bottoms ve Wiles, 1994). Wilson ve Kelling'e (1982) göre, insanlar sadece suçtan değil düzensizlikten de (*disorder*) endişe duyarlar. Düzensizlik, dilenciler, sarhoşlar, uyuşturucu madde bağımlıları, sokak serseriliği yapan onlu yaş gençleri, fahişeler, sokakta gayesizce gezinip belli yerlerde uzun süre bekleyenler ve akıl hastaları gibi düzensiz davranan insanlar şeklinde ortaya çıkabilir. Keza düzensizlik, terkedilmiş mülk, terkedilmiş motorlu araçlar, kırık pencereler, çöp ve kamuya açık yerlerde yetişen otlar gibi düzensiz fizikî durumlar şekilde de tezahür edebilir.

Düzensizlik, toplum kontrolünün ortadan kalktığına işaret olması itibarıyla suç korkusuna yol açar. Sâkinler toplum içinde kendilerini daha güvensiz hissetmeye başlarlar ve intikam ve kendilerini evleri içinde emniyete alma gibi savunmacı faaliyetlere yönelebilirler. Ayrıca, basit suçlar, kavga ve kamuya açık yerlerde alkolü içki içme gibi suçların daha şiddetli saldırganlık, gasp ve fuhuş gibi daha ciddî suçlara dönüştüğü gelişmecî bir süreci başlatabilir. Düzensizlik belli bir noktaya ulaşıncaya semt, dışarıdan gelen suçlular tarafından işgale dayanıksız hale gelir

(Newman, 1972; Wilson ve Kelling, 1982; Graham ve Bennett, 1995).

Sosyal düzensizliği önlemek için şunlar gibi tedbirlere başvurulmaktadır: 1) sokakta gayesiz gezinme ve bekleme, bozuk davranış, uyuşturucu madde satışı ve sokak tacizlerini azaltmak için "sokak taraması" yürütmek, 2) sokaklarda düzensiz davranış gösteren genç gruplarını dağıtmak, ve hukuk ve düzeni sağlamak için yaya devriyesi tertip etmek, 3) trafiği düzenlemek için radar kontrolü, 4) şehir içi toplu taşıma otobüslerinde düzeni sağlamak için "otobüs kontrolü" ve 5) bir dizi trafik suçları ile mücadele için trafik kontrolleri uygulamak.

Fizikî düzensizliği önlemek için de şunlar gibi tedbirler uygulanmaktadır: 1) binaların daha hızlı tamir edilmesi, 2) yapısal (özellikle altyapıya yönelik) iyileştirmeler gerçekleştirmek, 3) çöp toplama hizmetini etkili hale getirmek, 4) kapsamlı çevre temizliği uygulamak ve 5) basit suçlardan dolayı toplum hizmeti ile cezalandırılan gençlere yukarıda sayılan faaliyetleri yaptırmak.

Sosyal ve fizikî düzensizliği önlemede kullanılan bu tedbirler örnek kabildinden olup mahalle veya semtin ihtiyacına göre sair benzer tedbirler de uygulanabilir.

Toplum savunması modelinin iki temel unsuru mevcuttur: vatandaş devriyesi ve komşu gözetimi. Vatandaşlar devriye görevi yürüterek yabancıları kontrol etme ve özellikle geceleri belli bir muntıkayı gözetleme hususunda kolluğa yardımcı olabilirler. Mülkleri ve binaları kontrol edip açık pencereler ve kilitlememiş araba kapıları gibi eksiklikleri sahibine, şüpheli vakaları da kolluğa bildirebilirler. Vatandaş devriyeleri, semte ve yere (tek tek binalar, siteler, mahalleler, kırsal kesimler, ulaşım sistemleri, okullar vb.), fonksiyona (mülkün

korunması, şahsın korunması, kolluk uygulamalarının tâkibi ve yangınları önleme gibi toplum güvenliği meseleleri) ve devriye usulüne (yaya, motorlu) göre değişiklik gösterebilir.

Komşu gözetimi, bir mahalledeki suçu önleme, bilgi akışını artırma ve daha iyi bir sosyal çevre oluşturmak gayesiyle kurulmaktadır (Seyhan, 2002a). Vatandaşların suçun önlenmesine katılmasının en etkili yollarından biri olduğu söylenebilir. Projeye katılan vatandaşların, mahallelerini suça karşı gözetleyip şüpheli bir durum gördüklerinde mahallî kolluğa bildirmeleri beklenmektedir. Özellikle ev hırsızlığı suçu düşünülerek ortaya atılmış olup, oto hırsızlığı, otodan hırsızlık, mala zarar verme (nâsı ızrar) ve diğer bazı suçlara karşı da etkili olma potansiyeline sahiptir.

Komşu gözetiminin olumlu tarafları, kolluk ve halk arasında işbirliği kurulması, vatandaşların problemlerini birbirleriyle ve polisle tartışabilmeleri, insanların suça karşı önemli bir şeyler yaptıkları duygusuna kavuşmaları ve mağduriyetlerini nasıl önleyebileceklerini öğrenme imkânına sahip olabilmeleri gibi hususlardır (*op. cit.*). Buna karşılık, suç korkusunu artırabilmektedir. Keza bazı yazarlar tarafından, sosyal çevreyi iyileştirmediği ve komşuların gözetimini artırmadığı ileri sürülmektedir (Bennett, 1987). Ayrıca ilk başlangıçtaki şevk zamanla azalmakta ve böylece proje devam etmemekte veya verimsiz hale gelmektedir (Husain, 1988).

4.3. Toplumun Gelişmesi

Toplumun geliştirilmesi, toplumların sosyal, iktisadî ve fizikî dokusunu yeniden yapılandırmak suretiyle şehirdeki sosyal çözülmeyi engelleyerek toplumu eski sağlam haline irca etme anlamına gelmektedir. Bu

da, önleme amacına yönelik olsa da olmasa da, suç ve suçlulukta azalmalara yol açabilir. Graham ve Bennett'in (1995) tespitine göre, toplumu geliştirmeye yönelik projelerin dört çeşidi, toplumları yeniden yapılandırmak suretiyle suç ve suçlulukta azalmalara sebep olabilmektedir: 1) insanlar tarafından inşa edilen çevreyi iyileştirmek, 2) site idare ve hizmetlerini yerelleştirmek, 3) konut tahsis politikalarını iyileştirmek ve 4) sosyal ve iktisadî yenileme.

Gelişmiş ülkeler uygulamasında görülen ve çoğunlukla polis ve polis dışı kurumlar tarafından işbirliği halinde yürütülen suç önleme stratejileri hakkında yukarıda bilgi verilmiştir. Türk kolluk kuvvetleri ile sair ilgili kurumların suç önleme mevzuundaki durumlarını ise aşağıda kısaca ele almak suretiyle konuyu tamamlamak faydalı görülmektedir.

5. Türkiye'de Suçun Önlenmesi

Türkiye'de günümüzde uygulanan polislik sistemi esas itibarıyla bir tür reaktif (tepkici, işlenmiş suçlara tepki gösteren) polisliktir. Türk kolluğu, insan gücünü, malî imkânlar ölçüsünde ileri teknoloji ile birleştirip işlenmiş ve işlenmekte olan suçlara etkili bir şekilde müdahale etmeye çalışmaktadır. Ancak, malî imkânsızlık, teknolojik eksiklik, insan unsurundaki bozulmuşluk ve meslek alt-kültüründen kaynaklanan olumsuzluklar yüzünden iyi işlememektedir. Bu problemleri bir tarafa bıraktığımızda, mevcut konuyla ilgili olarak akla gelen ilk soru şu olsa gerektir: Türk polisi, suçun önlenmesi faaliyetleri ile meşgul olmakta mıdır?

Türkiye'de "suçun önlenmesi" denilince akademisyen, siyasetçi ve uygulayıcıların akıllarına ilk gelen husus "önleyici kolluk" kavramı olmaktadır. Gerçekten Türkiye'de

“önleyici hizmetler” kavram ve uygulaması mevcut olup Polis Meslek Yüksek Okullarında da aynı adla okutulan bir ders bulunmaktadır. Önleyici kolluk hizmetleri ile güvenlik hizmetleri (koruma hizmeti, emniyet tedbirleri alma, kontrol noktaları kurma vb.), devriye hizmetleri, önleme maksatlı durdurma ve arama, çeşitli toplantı ve sportif faaliyetlerdeki önleyici güvenlik tedbirleri gibi uygulamalar kastedilmektedir. Söz konusu hizmetler proaktif polislik uygulamaları olduklarından dolayı geniş anlamda suç önleme faaliyetleri olarak nitelenebilir ise de bunların hiçbiri “dar” yani suç önleme literatüründe kullanılan anlamda önleme faaliyetleri sayılmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, suç önleme uzmanları veya suç önlemeyle profesyonel olarak ilgilenen uygulayıcılar tarafından yahut onların öncülüğünde ya da katılmasıyla gerçekleştirilen cinsten önleme faaliyetleri değildirler. Dolayısıyla modern suç önleme literatürünün ilgisini ancak özel durumlarda çekebilirler (Seyhan, 2002b). Meselâ, ilköğretim ve lise çağındaki çocuk ve gençlerin okula devamlarını sağlamak gayesiyle, okul saatlerinde, devriye görevi yapan emniyet mensupları tarafından sokaklarda durdurulup neden okulda olmadıklarının sorulmasını ihtiva eden bir uygulama bir suç önleme projesidir (Ekblom, 1980). Çünkü mevcut deliller, okulda devamsızlık yapan gençlerin bir suçlu mesleğine başlama ihtimallerinin, devamsızlık yapmayan öğrencilere nispeten daha yüksek olduğunu göstermektedir (Farrington, 1994). “Önleyici hizmetler”, bu gibi özel durumlar dışında, etkili olma potansiyeline sahip suç önleme projeleri olarak mütalâa olunamazlar (Seyhan, 2002b). Önleyici hizmetler haricinde herhangi bir suç önleme projesi ise günümüze kadar uygulamaya konulmamıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi polisin, suç teşkil etmeyen düzensiz davranışlara da müdahale etmesi uygun görülmektedir (bkz. yuk. 1. ve 4.2.). Zira bu nevi düzensizliklerin zamanla büyüyerek ciddi suçlara dönüşme ihtimali yüksektir. Türk polisinin suç teşkil etmeyen düzensizliklere müdahale etme yetkisi var mıdır? “Kırık pencereler” (Wilson ve Kelling, 1982) teziyle tavsiye edilen, ciddi olmayan ama asayiş bozucu nitelikteki fiillere müdahale etme konusunda Türk polisinin, bu düzensizlikler bir suç oluşturmadığı sürece müdahale etme yetkisi söz konusu değildir. Çocuk ve gençlerin sokakta gürültü yapmalarına, gürültü yapmak suç teşkil ettiği için (TCK. m. 546) polis engel olabilir (PVSK. m. 14). Ancak uygulamada, mahalle sâkinlerinden şikayet gelmediği müddetçe emniyet kuvvetleri bu tür müdahalelerden kaçınmaktadırlar. Ayrıca bu müdahaleler uygun bir metodla yapılmadığı takdirde kolluk-halk ilişkilerini zedeleyeceğinden faydadan çok zarar getirebilir. Burada, “Türk polis âmir ve memurlarının çoğunluğu, bir sosyal hizmetli gibi, riskli çocukların psikolojilerini bilerek “babacan” bir tavırla onlara yaklaşım ilişki kurabilecek eğitim, sosyallik ve profesyonelliğe sahipler mi?” sorusu haklı olarak sorulabilir. Halihazır durumu gözleyen bir kimsenin bu soruya olumlu cevap vermesi oldukça zor olsa gerektir.

O halde Türkiye’de, suçun önlenmesi konusunda genel ve sistemli bir uygulamanın henüz olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Ancak zaman zaman bazı ferdi gayretlere rastlamak mümkündür. Meselâ, Ankara Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi yaklaşık on sene önce Ankara’daki üniversitelerde okumakta olan öğrencilerden terör örgütleriyle temâs içinde olanları tespit etmiş ve bu öğrencilerin ailelerine mektup

göndererek, çocuklarının herhangi bir terör örgütüyle irtibatlı olabileceği, dolayısıyla evlâdını yakın tâkibe almaları gerektiği hususunda ikaz etmiştir. Burada, işbirliği yaklaşımına küçük çapta bir misâl teşkil edecek şekilde, birkaç kimsenin ferdî gayretleri sonucu ailelerin suçun önlenmesine katılması sağlanmaktadır. Gerçekten bazı ebeveynlerden, çocuklarının bu durumunu bilmedikleri, polisin ikazından çok memnun oldukları, bundan sonra çocuklarını yakın tâkibe alacakları biçiminde olumlu tepkiler gelmiştir. Aynı ferdî proje çerçevesinde lise ve üniversite hocalarına, terör örgütlerinin faaliyet ve özellikle yeni üye edinme metodları ve keza öğrencilerin terör örgütleri ile temâs kurmamaları için dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında polis tarafından konferanslar verilmiştir (Seyhan, 2002b).

Söz konusu istisnâî uygulamalar bir tarafa bırakılırsa Türk polis ve jandarması, gelişmiş ülkelerde rastlanan ve bu araştırmada izah olunan tarzda bir suç önleme faaliyetini henüz yürütmemektedir. Ancak yakın bir tarihte suç önleme programlarının hayata geçirilmesini muhtemel görmemizi gerektiren bazı emareler mevcuttur.

İçişleri Bakanlığı Strateji Merkezi tarafından, 2002 senesinin ilk aylarından itibaren önleyici polis hizmetlerinin yeniden yapılandırılması konusunda çalışmalar yürütülmüş ve bu hususla ilgili olarak yeni bir yönetmelik hazırlanmaya başlanmıştır. Projenin asıl hedefi, toplum polisliği (*community policing*) uygulamasını başlatmaktır. Bahis mevzuu yönetmelik, Emniyet Müdürlüklerinde “sosyal destek”, “suç analizleri” gibi isimlerle anılan yeni bürolar kurulmasını emretmektedir. Bu yeni uygulama, mevcut önleyici hizmetleri genişletip geliştirmek suretiyle gelişmiş ülkelerde rastlanan suç önleme faaliyetlerinin

en azından bir kısmını uygulamaya koyma potansiyeline sahiptir. Hatta, 2002 yılının ağustos ayında 81 ilin Emniyet Müdürlüklerine genelge gönderilerek teşkilâtlarını uygun biçimde yeniden yapılandırmaları, yani yönetmelik tarafından istenen yeni şube ve büroları kurarak yeni uygulamanın altyapısını hazırlamaları talep olunmuştur. Ancak, genelgenin çıkarılmasının üzerinden birkaç ay geçtikten sonra taşra teşkilâtının (Emniyet Müdürlüklerinin) çalışmaları incelenmiş ve teşkilâtın yeni programa henüz hazır olmadığı kanaatine varılarak proje belirsiz bir ileri tarihe tehir edilmiştir. Yeni bir proje başlatılmadan önce fikrî altyapısının iyi hazırlanması gerektiği hususunda yetkililerin bu tecrübeden ders alıp yürütülmesi faydalı ve hatta elzem olan bu temel projeyi akademik çevrelere danışarak usulüne uygun metodlarla yeniden gündeme almaları gerekmektedir. Zira, suç önleme programlarının en azından kısmen başarıya ulaştığı ve sosyal hayatın kalitesini artırdığı bir gerçektir. Meselâ, İngiltere’de oldukça yoğun bir biçimde uygulanan –bilhassa konum temelli– suç önleme programları sayesinde suç oranlarındaki bir türlü önlenemeyen artış durdurulmuş ve hatta biraz geriletilmiştir. İngiliz Suç Anketi verilerine göre, 1995’te 19.1 milyon (Mirrlees–Black ve diğ., 1996) olan mağduriyet sayısı 2002/03 malî yılında 12.3 milyona (Simmons ve Dodd, 2003) gerilemiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden beri durmadan yükselen kayıtlı suç miktarı da 1992’de bütün zamanların en yüksek sayısı olan 5.59 milyona ulaştıktan sonra biraz gerilemiş ve uzun süre 5 milyon civarında seyretmiştir. 2002/03 malî yılındaki miktar her ne kadar 5.9 milyon ise de bunun bir kısmının polisin suç kayıt standardındaki değişikliklerden kaynaklandığı, 2001/02 ve öncesinde geçerli

olan standartlara göre bu miktarın 5.3 milyon olması gerektiği bilinmektedir (bkz. yuk. dn. 5). Suç önleme faaliyetlerinin yoğun biçimde uygulanmasından sonra polisin suçları aydınlatma oranları da yükselmiş olup (aynı eser) her ne kadar aralarındaki ilişkiyi tespit etmek çok zor olsa da en azından kısmen suç önleme faaliyetlerinden kaynaklandığı iyimserliğine kapılmak için yeterli delil mevcuttur. Zira, yukarıda görüldüğü üzere (bkz. 2.2.), bazı suç önleme teknikleri failin yakalanma riskini artırmaktadır. Benzer başarıların Türkiye’de de elde edilmesini ummak aşırı bir iyimserlik olmasa gerektir.

O halde, –şimdilik rafa kaldırılmış gibi gözükse de– İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanma safhasında olan toplum polisliği projesinin mümkün olan en kısa zamanda, fakat bu defa usulüne uygun olarak hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu yapıldığı takdirde, illerde kurulacak olan Önleyici Hizmetler Şube Müdürlüklerinin temel faaliyet sahalarından biri de, suçların işlenmeden ve diğer ilgili kurumlarla işbirliği yapılarak önlenmesi olacaktır. Polis dışında suçun önlenmesine katkı sağlaması muhtemel diğer kurumlar, maalesef bu konuda fikrî temelden mahrum bir görüntü vermektedirler. Meselâ belediyeler, sosyal hizmetler, Millî Eğitim, sağlık ve benzeri kurumların, böyle bir problemin çözümüne katkı sağlayabilecekleri şuurundan henüz oldukça uzak oldukları kolaylıkla gözlenebilir (Seyhan, 2002b).

İçişleri Bakanlığı tarafından başlatılan temel proje iyi uygulandığı takdirde, suçun önlenmesi hususunda önemli bir potansiyele sahiptir. Her yeni proje gibi, bunda da ilk yıllarda bazı aksaklıklar elbette olabilir, ancak kısa zamanda yörüngesine oturup suçun önlenmesi hususunda etkili hizmet sunulması beklenebilir (*op. cit.*). Diğer

tarafтан, eğer toplum polisliği projesi süresiz olarak rafa kaldırılırsa bu mevzuda yeni bir yapılanmaya ihtiyaç olacaktır. Böyle bir durumda, merkez teşkilâtında “Suçun Önlenmesi Daire Başkanlığı”, taşra teşkilâtında ise “Suçun Önlenmesi Şube Müdürlükleri” kurulmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

Yukarıdaki açıklamalardan, Türkiye’de suçun önlenmesi konusunda polis ve jandarma tarafından şu ana kadar kayda değer bir çalışma yapılmadığı, sınırlı kaynakların esas itibarıyla hukukun uygulanması yaklaşımı üzerinde yoğunlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumun sebepleri neler olabilir? Polis alt-kültüründen kaynaklanan, işlenmiş suçların aydınlatılmasının daha önemli olduğu anlayışının katkısı elbette mevcuttur denilebilir. Ancak bu durum, suç önleme programlarını yoğun bir şekilde uygulayan ülkelerde de söz konusudur. Devlete yönelik meşru (gerçek) veya gayri meşru (hayalî) tehditleri ciddi olarak algılayıp vatandaşlara yönelik tehditleri ikinci plâna atan ve “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün muhafazası” olarak ifade edilen tehdit felsefesinin de bunda önemli bir payı olabilir. Diğer önemli bir sebep de, Türkiye’de kayıtlı suç oranlarının gelişmiş ülkelere göre çok düşük bulunması gösterilebilir. Bu sonuncu hususa biraz temas etmeyi faydalı görmekteyiz.

Türkiye’de kolluk (polis ve jandarma) kayıtlarına giren suçların miktarı, toplam nüfusu Türkiye’nin onda sekizi kadar olan İngiltere ve Galler ile kıyaslandığında onların onikide birinden daha azdır. Meselâ, İngiltere’de 2001/2002 malî yılı, Türkiye’de ise 2001 yılına ait yaklaşık rakamlar esas alındığında, orada 5.5 milyon kayıtlı suç

bulunmasına mukabil burada 450 bin⁶ civarında kayıtlı suç mevcuttur. Bu miktarın, yaklaşık sayılarla, 300 bini polis (www.egm.gov.tr) ve 150 bini (*şahsî iletişim*) jandarma tarafından kaydolunan suçlardan oluşmaktadır. Bu da, suç probleminin gelişmiş ülkelerdeki kadar ciddi olmadığı, yeni arayışlara girmeye ihtiyaç bulunmadığı rehavetine sebebiyet vermiş olabilir. Fakat bu muhtemelen çok yanıltıcı bir kıyastır. Zira resmî suç istatistikleri çeşitli sebeplerle suçun gerçek miktarını göstermekten çok uzak olabilmektedirler. Mağdurlar mağduriyetlerini çeşitli sebeplerle kolluğa ihbar etmemekte, kolluk da kendisine ihbar edilen suçların önemli bir bölümünü istatistiklere yansıtılmayı tercih edebilmektedir. Suç kayıtlarının gerçeğe uygunluğunu zedeleyen bu gibi hallerin Türkiye için de fazlasıyla geçerli olduğu kolaylıkla gözlenebilir bir husustur.

“Kayıtlı suçlar”, “suç istatistikleri” ve “resmî istatistikler” tabirleri ile kolluğun bilgisi dahiline ulaşıp ceraim defterine kaydedilen, ardından Emniyet Genel Müdürlüğüne (jandarma için Jandarma Genel Komutanlığına) bildirilen ve bu sonuncu tarafından senelik faaliyet raporunda yayınlanarak kamuya ilân olunan suç oranları kastedilmektedir. (Türk jandarması maalesef henüz senelik faaliyet raporu yayınlamamaktadır). Gelişmiş ülkelerde polis, kendisine ihbar edilen ve vuku bulduğuna inandığı bütün suçları kaydetmek zorundadır ve bu zorunluluk büyük ölçüde yerine getirilmektedir. Onun içindir ki, gelişmiş ülkelerdeki kayıtlı suçların

oranı Türkiye’ye nazaran çok daha yüksektir. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından derlenip yayınlanan istatistikler ise, ceza mahkemelerinde mahkûmiyetle sonuçlanan vakaların sayılarını bildirmektedir. Bu suç oranlarına da “adli istatistikler” denilmektedir.

Suç istatistikleri suçların gerçek miktarını yansıtmadığından dolayıdır ki, gelişmiş ülkelerde hakikî mağduriyet oranlarını tespit etmek maksadıyla millî mağdur anketleri yapılmaktadır. Mağdur anketleri de kendilerine mahsus bazı problemler taşımakta olsalar da, mevcut metodlar içinde işlenmiş suçların miktarını gerçeğe en yakın olarak tespit ettikleri genellikle kabul edilmektedir. Bu anketlerin örneklemini oldukça geniş olup çoğu zaman toplumun her kesimi yeterince temsil edilmektedir (Seyhan, 2002b). Meselâ, İngiltere’de 2001/02 malî yılında yapılan İngiliz mağdur anketi toplam 33,000 aile ile yapılan mülâkatlara dayanmaktadır. Söz konusu anket, 2001/02 malî yılını oluşturan toplam 12 ayda maruz kalınan mağduriyetlerin, anılan zaman diliminde polis tarafından kaydedilen miktarın iki buçuk katına yakın olduğunu ortaya koymuş bulunmaktadır (5.5 milyona mukabil 13 milyon; Simmons ve diğ., 2002).

Türk polisinin, suçların kaydedilmesi konusunda uyguladığı prosedürü gözleyen her şahıs, işlendiğine kanaat getirilen suçların tamamını kaydetme mevzuunda hassas davranılmadığını kolaylıkla tespit edebilir. Olayın taraflarından herhangi birinin müşteki (şikâyetçi) olmadığı veya olsa bile daha sonra meselenin “tatlıya bağlandığı” hallerde ceraim defterine kaydetmeye ve hatta çoğu zaman rapor tutmaya bile lüzum görülmemektedir. Ayrıca, Türk Emniyet Teşkilâtında polis birimlerinin başarısının kayıtlı suçların oranı (ceraim miktarı) ile

⁶ Bu rakam, “asayiş olayları”nı temsil etmektedir. *Asayiş olayları*, cinayet, müessir fiil, cinsî suçlar gibi *şahsa karşı* ve hırsızlık, gasp (yağma), yangın çıkarma gibi *mala karşı* işlenen suçları içine almaktadır. Terör suçları, kitle olayları, organize suçlar ve kaçakçılık suçları, kavrama dahil değildir.

ölçülmesi gerektiği yollu bir anlayış mevcut olduğundan, varide (olay) defterine kaydedilen suçların bile ancak bir bölümü ceraim defterine kaydolunmakta ve Emniyet Genel Müdürlüğüne bildirilmektedir. Karakollarda ve Emniyet Müdürlüklerinin Asayiş Şubelerinde çalışan ve 2002 yılının ortalarında kendileriyle mülakat yaptığımız rütbeli personel, polise bildirilen ve işlendiğine kanaat getirilen suçların onda biri ilâ altıda birinin suç istatistiklerine geçtiği kanaatini taşıdıklarını belirtmişlerdir. Eksik kayıt, adam öldürme ve çocuk kaçırma gibi çok ciddî suçlar bakımından söz konusu değildir. Ancak suçların çok büyük bir çoğunluğu, anılan örnekler kadar ciddî değildir. Diğer taraftan, intihar, damdan düşerek veya suda boğularak ölme gibi suç teşkil etmeyen vakaların da bazen ceraim defterine kaydolundukları görülmektedir. Bununla beraber, *eksik kayıt* miktarının, *fazla kayıt* miktarından çok daha yüksek olduğunu kabul etmek gerekir. Son tahlilde, resmî kayıtlara güvenip bu ülkede suçun ciddî bir problem olmadığı kanaatine varmak makul bir davranış olarak görülemez. O halde, âcilen bir millî mağdur anketi yapılarak bir yıl boyunca işlenen bütün suçların gerçek miktarını mümkün olduğunca en doğru biçimde belirlemek ve polislik siyasasını bu veriler ışığında gözden geçirmek, en uygun yol olarak görülmektedir.

6. Sonuç

Modern emniyet teşkilâtlarının tarihine baktığımızda, polisin suç önleme fonksiyonunun bazı teşkilâtlarda zaman itibariyle daha önce geldiğini, ancak özellikle polis alt-kültüründen kaynaklanan sebeplerle zamanla unutulup yerini hukukun uygulanması perspektifine bıraktığını görürüz. Olmayan (potansiyel) suçuların henüz işlemedikleri suçları önleme yerine

mevcut suçluları yakalayıp adalete teslim etme gibi somut bir sonucun daha önemli algılanmasını fazla yadırgamamak gerekir. Nitekim hukukun uygulanmasını, bazı teorisyenler suçun önlenmesi yollarından biri olarak sayarken uygulayıcıların büyük çoğunluğu da bu perspektifi halâ suçla mücadelede en müessir metod olarak görmeye devam etmektedirler. Ancak, hukukun uygulanması yaklaşımı için bol miktarda malî, teknolojik ve beşerî kaynak tahsis edildiği dönemlerde bile suç oranlarının kabul edilemez derecede yüksek olması, düşünen pek çok siyaset yapıcı ve uygulayıcıları, fikirlerini yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır. Sonuçta, gelişmiş ülkelerde reaktif uygulamaların (suç işlendiği müddetçe suçluların yakalanıp adalete teslimi elbette devam edecektir) yanında suçun işlenmeden önlenmesi stratejilerine de hak ettiği önemin verilerek uygun miktarda kaynak tahsisi yoluna gidildiği görülmektedir. Bugün batılı ülkelerde hemen her şehirdeki polis biriminin suçun önlenmesiyle ilgili en az birkaç faaliyeti mevcuttur. Bu çalışmalar, otoparkların daha iyi aydınlatılmasından evlerin kapı ve pencerelerinin hırsızlığa karşı sağlamlaştırılması, fizikî çevrenin temizlik ve düzeninin sağlanması, komşu gözetimi kurulması, alkol ve uyuşturucu bağımlılarının tedavi ve ıslah (rehabilitasyon) edilmesi ve aile içi şiddetin önlenmesi projelerine kadar çeşitlilik arz edebilmektedirler. Anılan türden projeler, 1980'li yılların ortalarından itibaren de, sadece kolluğun değil, ilgili bütün kurumların katılımıyla yürütülmektedir.

Türkiye'de ise suçun önlenmesi konusunda polis ve jandarma tarafından şu ana kadar kayda değer bir çalışma yapılmamış, sınırlı kaynaklar esas itibariyle hukukun uygulanması yaklaşımı üzerinde

yoğunlaştırılmıştır. Bunun önemli bir sebebi olarak, Türkiye’de kayıtlı suç oranlarının gelişmiş ülkelere göre çok düşük bulunması gösterilebilir. Bu da, suç probleminin gelişmiş ülkelerdeki kadar ciddi olmadığı, yeni arayışlara girmeye ihtiyaç bulunmadığı rahatına sebebiyet vermiş bulunabilir. Fakat resmî suç istatistikleri çeşitli sebeplerle suçun gerçek miktarını yansıtmaktan çok uzak olabilmektedirler. Resmî kayıtlara güvenip bu ülkede suçun ciddi bir problem olmadığı kanaatine varmak doğru görülemez. Yapılması gereken, âcilen bir millî mağdur anketi yürüterek suçların gerçek miktarını mümkün olduğunca en doğru biçimde belirlemektir. Söz konusu anket neticesinde, işlenen suçların çok büyük bir miktarının kolluğa ihbar edilmediği ve/veya kolluk tarafından kaydedilmediği, yani suç istatistiklerine geçmediği şeklinde bir sonuç ortaya çıktığı takdirde, İçişleri Bakanlığı ve Emniyet Teşkilâtının mevcut teorik yaklaşımlar ile polislik uygulamalarını âcilen sorgulama ve gözden geçirme zorunluluğu ortaya çıkacaktır. O zaman belki, bazı yeni uygulamaların yanında, suçun işlenmeden önlenmesi fonksiyonunu ifa etmek üzere bu konuda uzmanlaşmış polis birimlerinin kurulması, polis-halk ilişkilerinin iyileşmesi, ilgili diğer (polis dışı) kurumlarla işbirliği içinde mahallî ve millî nitelikte suç önleme projelerinin yürütülmesi ve sonuçta insanların hayat kalitesinin yükselmesi beklenebilir.

Referanslar

Bennett, T. (1987) *An Evaluation of two Neighbourhood Watch Schemes in London*, Cambridge: University of Cambridge

Bottoms, A. E. (1993) ‘Crime and insecurity in the city’, paper presented at a conference in Belgium quoted in Graham and Bennett (1995)

Bottoms, A. E. and Wiles, P. (1994) ‘Understanding crime prevention in late modern societies’, paper presented at the 22nd Cropwood Conference, University of Cambridge, September 1994 quoted in Graham and Bennett (1995)

Brantingham, P. J. and Faust, F. L. (1976) ‘A conceptual model of crime prevention’, *Crime and Delinquency*, no. 22, pp.130-146

Bright, J. (1991) ‘Crime prevention: the British experience’, in: K. Stenson and D. Cowell (Eds.) *The Politics of Crime Control*, London: Sage:62-85

Bright, J. (1992) *Crime Prevention in America: A British Perspective*, Reading: Office of International Criminal Justice

Canadian Council on Children and Youth (1989) *Safer Tomorrows Begin Today: Promoting Safer, Healthier Communities through Early Investment in Children*, Ottawa

Clarke, R. V. and R. Homel (1997) ‘A revised classification of situational crime prevention techniques’ in: S. P. Lab (Ed.) *Crime Prevention at a Crossroads*, Cincinnati, OH: Anderson

Clarke, R. V. G. (1980) ‘Situational crime prevention: theory and practice’, *British Journal of Criminology*, Vol. 20, pp.136-147

Clarke, R. V. (1997) ‘Introduction’ in: R. V. Clarke (Ed.) *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*, 2nd ed., Albany, N.Y.: Harrow and Heston

Currie, E. (1988) ‘Two visions of community crime prevention, in: T. Hope, and M. Shaw (Eds.) *Communities and Crime Reduction*, London: HMSO

Eklom, P. (1980) ‘Police truancy patrols’, in: R. V. G. Clarke and P. Mayhew

(Eds.) *Designing out Crime*, London: HMSO

Farrington, D. (1993) 'Understanding and preventing bullying' in: Tonry, M. (Ed.) *Crime and Justice*, Vol. 17, University of Chicago Press

Farrington, D. P. (1994) 'Human development and criminal careers', in: M. Maguire, R. Morgan and R. Reiner (Eds.), *Oxford Handbook of Criminology*, Oxford: Clarendon Press

Finestone, H. (1976) *Victims of Change*, Westport: Greenwood Press

Graham, J. (1988) 'Families, parenting and delinquency prevention' *Research Bulletin*, No. 26 London: Home Office

Graham, J. (1992) 'The school' in: *Family, School and Community: Towards a Social Crime Prevention Agenda*, Swindon: Crime Concern

Graham, J. and Bennett, T. (1995) *Crime Prevention Strategies in Europe and North America*, New York: Criminal Justice Press

Graham, J. and Utting, D. (1994) 'Families, schools and criminality prevention' paper presented at the 22nd Cropwood Conference, University of Cambridge, September 1994

Hope, T. (1995) 'Community crime prevention' in: M. Tonry and D. P. Farrington (Eds.) *Strategic Approaches to Crime Prevention: Building a Safer Society*, Chicago: The University of Chicago Press

Hope, T. and Shaw, M. (1988) 'Community approaches to reducing crime' in: T. Hope and M. Shaw (Eds.) *Communities and Crime Reduction*, London: HMSO

Hough, M., Clarke, R. V. G. and Mayhew, P. (1980) 'Introduction' in: Clarke, R.V.G. and Mayhew, P. (Eds.) *Designing out Crime*, London: HMSO

Husain, S. (1988) *Neighbourhood Watch in England and Wales: a Locational Analysis*, London: Home Office

Kazdin, A. E. (1993) 'Treatment of conduct disorder: progress and directions in psychotherapy research,' *Development and Psychopathology*, No. 5, pp. 277–310

Kolvin, I., Miller, F. J. W., Scott, D. M., Gatzanis, S. R. M. and Fleeting, M. (1990) *Continuities of Deprivation? The Newcastle 1000 Family Study*, Aldershot: Avebury

Leonard, V. A. (1967) *The Police of the 20th Century*, Brooklyn: Foundation Press

Loeber, R. and Dishion, T. J. (1983) 'Early predictors of male delinquency: a review' in: J. Q. Wilson and G. C. Lounsbury (Eds.) *From Children to Citizens - Volume III: Families, Schools and Delinquency Prevention*, New York: Springer Verlag

Loeber, R. and Stouthamer-Loeber, M. (1986) 'Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency' in: M. Tonry and N. Morris (Eds.) *Crime And Justice—An Annual Review of Research*, Vol. 7, Chicago: University Of Chicago

Lounsbury, G. C. (1987) 'The family as context for delinquency prevention: demographic trends and political realities' in J. Q. Wilson and G. C. Lounsbury (Eds.) *Families, Schools and Delinquency Prevention*, Vol. III of 'From Children to Citizens,' New York: Springer Verlag

Lurigio, A. J. and Rosenbaum, D. (1986) 'Evaluation research in community crime prevention: a critical look at the field'

in: Rosenbaum, D. P. (Ed.) *Community Crime Prevention: Does It Work?* London: Sage

Malinowsky–Rummell, R. and Hansen, D. J. (1993) ‘Long–term consequences of childhood physical abuse,’ *Psychological Bulletin*, No. 114, pp. 68–79

Martinson, R. (1974) ‘What works? Questions and answers about prison reform’, *The Public Interest*, pp. 22–54

Mathiesen, T. (1990) *Prison on Trial*, London: Sage

Mirrlees–Black, C., Mayhew, P. and Percy, A. (1996) *The 1996 British Crime Survey England and Wales*, Home Office Statistical Bulletin, London: Home Office

Mortimore, P., Sammons, P., Stoll, L., Lewis, D. and Ecob, R. (1988) *School Matters: The Junior Years*, Shepton Mallett: Open Books

MVA Consultancy (1991) *Links Between Truancy and Delinquency*, report prepared for the Scottish Office Education Department, Edinburgh

National Crime Prevention Institute (1978) *The Practice of Crime Prevention – Volume I: Understanding Crime Prevention*, Lexington: National Crime Prevention Institute Press (NCPI, 1978)

Newman, O. (1972) *Defensible Space: Crime Prevention through Urban Design*, New York: Macmillan

Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (1981) *Delinquency Prevention: Theories and Strategies*, Washington DC: Ministry of Justice

Olweus, D. (1991) ‘Bully/victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention

program’ in: K. Rubin and D. Pepler (Eds.) *The Development and Treatment of Childhood Aggression*, Hillsdale: Erlbaum

Osborn, S. and West, D. J. (1978) ‘Effectiveness of various predictors of criminal careers’, *Journal of Adolescence*, No. 1, pp. 101–117

Patterson, G. R. (1994) ‘Some characteristics of a developmental theory for early onset delinquency’ in: J. J. Haugaard and M. F. Lenzenweger (Eds.) *Frontiers of Developmental Psychopathology*, Oxford University Press

Riley, D. and Shaw, M. (1985) *Parental Supervision and Juvenile Delinquency*, Home Office Research Study No. 83, London: HMSO

Rutter, M. and Giller, H. (1983) *Juvenile Delinquency: Trends and Perspectives*, London: Penguin

Rutter, M., Maughan, B., Mortimore, P. and Ouston, J. (1979) *Fifteen Thousand Hours: Secondary Schools and their Effects on Children*, London: Open Books

Rutter, M., Quinton, D. and Liddle, C. (1983) ‘Parenting in two generations: looking backwards and looking forwards’ in N. Madge (Ed.) *Families at Risk*, London: Heinemann

Schweinhart, L. J. (1987) ‘Can preschool programs help prevent delinquency?’ in J. Q. Wilson and, G. C. Loury (Eds.) *From Children to Citizens - Volume III: Families, Schools and Delinquency Prevention*, New York: Springer Verlag

Seyhan, K. (1994) *An Examination and Evaluation of the Development and Role of Police Crime Prevention Officers in England and Wales*, unpublished MA thesis, University of Leicester, UK

- Seyhan, K. (2002a) *A Critical Analysis of Crime Prevention and Policing Policy in Turkey*, unpublished PhD thesis, Middle East Technical University, Turkey
- Seyhan, K. (2002b) 'Polislik ve suçun önlenmesi' in: H. H. Çevik ve T. Göksu (Der.) *Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis*, ss. 173–203, Ankara: Seçkin
- Shaw, C. R. and Mckay, H. D. (1942) *Juvenile Delinquency and Urban Areas*, Chicago: University of Chicago Press
- Simmons, J. and colleagues (2002) *Crime in England and Wales 2001/2002*, Home Office Statistical Bulletin, London: Home Office
- Simmons, J. and Dodd, T. (2003) *Crime in England and Wales 2002/2003*, Home Office Statistical Bulletin, London: Home Office
- Skogan, W. G. (1990) *Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American Neighbourhoods*, New York: Free Press
- Tonry, M. and Farrington, D. P., Eds., (1995) *Strategic Approaches to Crime Prevention: Building a Safer Society*, Chicago: The University of Chicago Press
- Tremblay, R. E. and Craig, W. M. (1995) 'Developmental crime prevention' in: M. Tonry and D. P. Farrington (Eds.) *Strategic Approaches to Crime Prevention: Building a Safer Society*, pp. 151–236, Chicago: The University of Chicago Press
- Utting, D., Bright, J. and Henricson, C. (1993) *Crime and the Family*, Family Policy Studies Centre, Occasional Paper 16, London
- Walmsley, R., Howard, L. and White, S. (1991) *The National Prison Survey 1991: Main Findings*, Home Office Research Study No. 128, London: HMSO
- Weatheritt, M. (1986) *Innovations in Policing*, London: Croom Helm
- West, D. J. (1982) *Delinquency: Its Roots, Careers and Prospects*, London: Heinemann
- Wilson, H. (1980) 'Parental supervision: a neglected aspect of delinquency,' *British Journal of Criminology*, Vol. 20, No. 3, pp. 203–235
- Wilson, J. Q. and Kelling, G. (1982) 'Broken windows', *Atlantic Monthly*, March, pp. 29–38
- Wortley, R. (1996) 'Guilt, shame and situational crime prevention' in: R. Homel (Ed.) *The Politics and Practice of Situational Crime Prevention*, Crime Prevention Studies, Vol. 5, pp. 115–132, Monsey, New York: Criminal Justice Press